

PAPERS DE DEMOGRAFIA
459

2018

PITARCH CALERO, Kenneth (2018) "Raons i selectivitat de la migració valenciana a Catalunya a través dels seus protagonistas, 1939-2016". *Papers de Demografia*, 459: 1-52. Bellaterra: Centre d'Estudis Demogràfics.

Resum.- *Raons i selectivitat de la migració valenciana a Catalunya a través dels seus protagonistes, 1939-2016*

El present article té com objectiu aprofundir en les raons de la migració valenciana que des de 1939 ha arribat a Catalunya i el paper que ha tingut la llengua en eixa migració. Per dur-lo a terme es van entrevistar a 37 valencians que residien a Catalunya entre 2014 i 2016. Entre les causes que adduïen per a la seua migració trobem raons de caràcter socioeconòmic, politicosocial i de tipus nupcial. Ara bé, molts dels moviments realitzats pels 37 testimonis no s'expliquen per una única causa sinó per un conjunt de factors entrecruats molt relacionats amb el context de l'època. Quant al paper de la llengua, per a la majoria dels migrants de la tercera onada migratòria (1985-2016) els va influir i va suposar un factor de selecció positiva, a diferència dels de la segona onada (1939-1985).

Paraules clau: Entrevistes en profunditat; Migració valenciana; Catalunya; Anàlisi qualitativa; Demografia.

Resumen.- *Razones y selectividad de la migración valenciana en Cataluña a través de sus protagonistas, 1939-2016*

El presente artículo tiene como objetivo profundizar en las razones de la migración valenciana que desde 1939 ha llegado a Cataluña y el papel que ha tenido la lengua en esa migración. Para llevarlo a cabo se entrevistaron a 37 valencianos que residían en Cataluña entre 2014 y 2016. Entre las causas que aducían para su migración encontramos razones de carácter socioeconómico, politicosocial y de tipo nupcial. Ahora bien, muchos de los movimientos realizados por los 37 testimonios no se explican por una única causa sino por un conjunto de factores entrelazados muy relacionados con el contexto de la época. En cuanto al papel de la lengua, para la mayoría de los migrantes de la tercera oleada migratoria (1985-2016) les influyó y supuso un factor de selección positiva, a diferencia de los de la segunda oleada (1939-1985).

Palabras clave: Entrevistas en profundidad; Migración valenciana; Cataluña; Análisis cualitativo; Demografía.

Abstract.- *Reasons and Selectivity of the Valencian Migration in Catalonia by their Protagonists, 1939-2016*

The purpose of this study is to explore in greater depth the reasons of the Valencian migration that since 1939 has arrived to Catalonia, and the paper that has had the language in this migration. To carry out this objective, 37 Valencians who resided in Catalonia between 2014 and 2016 were interviewed. Between the causes that they adduced for their migration, we have found socioeconomic, sociopolitical and nuptial reasons. However, many of the movements carried out by the 37 interviewees are not explained by only one reason, but by a group of various factors linked together, very related with the context of the period. Regarding the paper of the language, for the majority of the migrants of the third migratory wave (1985-2016) the language influenced them and supposed a factor of positive selection, unlike the migrants of the second wave (1939-1985).

Key words: In-depth interviews; Valencian migration; Catalonia; Qualitative analysis; Demography.

ÍNDEX

1.- Introducció	1
2.- Objecte i raó d'estudi	3
3.- L'entrevista en l'estudi de les migracions internes a Catalunya	6
4.- Fonts i metodologia	9
5.- Per què vaig vindre a Catalunya?	17
5.1.- Les motivacions econòmiques i laborals	18
5.1.1.- Els anys de la fam	18
5.1.2.- La mala anyada	19
5.1.3.- L'enlairament de l'economia. El desarrollismo	20
5.1.4.- Els professors, mestres i altres professionals qualificats	23
5.1.5.- Els estudiants	26
5.2.- Les motivacions polítiques i socials	27
5.2.1.- La repressió de la postguerra	27
5.2.2.- El control social dins del règim	29
5.2.3.- Els moviments d'oposició a la dictadura franquista	30
5.2.4.- Exili en ple segle XXI	31
5.3.- La formació de la parella	32
5.4.- Un conjunt de causes relacionades	33
6.- El paper de la llengua	35
6.1.- La llengua com a factor d'integració	36
6.2.- Entre el manteniment o l'abandonament i l'aprenentatge o perfeccionament	40
7.- Diferents camins per una mateixa destinació	42
Bibliografia	46

ÍNDIX DE FIGURES

1.- Diagrama de Lexis amb les generacions dels entrevistats, edat i any d'arribada a Catalunya	16
--	----

ÍNDIX DE MAPES

1.- Lloc de naixement de les persones entrevistades, segona i tercera onada (1939-2016)	13
2.- Residència de les persones entrevistades a Catalunya, segona i tercera onada (1939-2016)	14
3.- Residència de les persones entrevistades a Barcelona, segona i tercera onada (1939-2016)	14

ÍNDIX DE TAULES

1.- Persones entrevistades, principals dades, segona onada, 1939-1985	15
2.- Persones entrevistades, principals dades, tercera onada, 1985-2016	16

RAONS I SELECTIVITAT DE LA MIGRACIÓ VALENCIANA A CATALUNYA A TRAVÉS DELS SEUS PROTAGONISTES, 1939-2016¹

Kenneth PITARCH CALERO

Centre d'Estudis Demogràfics (CED) – CERCA / UAB
kpitarch@ced.uab.es

ORCID: 0000-0003-3874-0381

1.- Introducció

Les repercussions sociodemogràfiques que ha tingut l'arribada d'immigrants a Catalunya des de l'Edat Moderna fins als nostres dies venen essent estudiades des de fa temps i per força investigadors (Nadal i Giralt, 1960; Cabré, 1999; Domingo, 2014). Dins del Principat, la ciutat de Barcelona es constituí des de l'últim terç del segle XIX com un dels principals focus receptors migratoris de la Península junt amb Biscaia i Madrid (Arango, 1976; Tatjer, 1995; Silvestre, 2010), fet que va propiciar que des de llavors apareguessen multitud de recerques sobre la qüestió migratòria i les seues repercussions socials, econòmiques i demogràfiques a la societat catalana (Vandellós, 1935; Candel, 1964; Sentís, 1994). No obstant això, fins a l'arribada dels grans fluxos migratoris de l'estranger a finals dels anys 90 del segle XX, els grups sobre els que més s'havien estudiat eren, fonamentalment, els andalusos, i, en segon lloc, els gallecs (Pascual de Sans et al., 2002). Per contra, altres orígens interns més primerencs, que compartien similituds culturals i socials, com els valencians i balears, havien cridat molt poc l'atenció de l'àmbit investigador. Els treballs fets sobre estos grups migratoris els situaven com un dels orígens més de la resta de l'Estat que es va instal·lar a Catalunya des de finals del segle XIX, però en comparació amb altres orígens espanyols més i sense que esdevinguessen l'objecte central de la recerca (Oyón et al., 2001; López-Gay i Recaño, 2015; Silvestre et al., 2015).

---

¹ Este article forma part de la tesi doctoral "Anàlisi sociodemogràfica de la migració valenciana a Catalunya i altres destinacions" realitzada per Kenneth Pitarch (kpitarch@ced.uab.es) i dirigida pels doctors Andreu Domingo (adomingo@ced.uab.es) i Amand Blanes (ablanes@ced.uab.es).

En els últims anys s'ha despertat un interès per l'estudi de l'emigració valenciana, que s'ha traduït en una sèrie de publicacions, sobretot pels que se refereixen a l'emigració internacional (Agulló, 2011; Morell, 2012; Ortuño, 2013; Tabanera, 2005)². Ara bé, també a Catalunya han aparegut alguns articles dedicats a determinats aspectes de la migració valenciana. Es tracten dels de González (2007) sobre Actuació Valencianista d'Esquerra³ i del de Campmany (2015) al voltant de la colònia valenciana de Gavà. Estos treballs, pel general, analitzen uns aspectes molt concrets i determinats de només una part dels migrants valencians a Catalunya i, encara que ens han aportat dades de gran vàlua pel coneixement de les migracions valencianes a Catalunya, no ens han proporcionat una visió de conjunt.

I és que malgrat que es tinga constància de diferents assentaments amb població del País Valencià, com a mínim des del segle XVIII⁴, els aspectes més estudiats es coneixen des de finals del XIX. És a cavall entre este segle i el XX quan es comença a senyalar l'arribada d'un important contingent de valencians a Catalunya, juntament amb aragonesos (Oyón et al., 2001; Silvestre et al., 2011). L'arribada massiva de població valenciana no s'explica només per la formidable onada expansiva que va afectar l'economia catalana en les primeres dècades del segle XX (Tatjer, 2006; Arango, 2007), sinó també pel seguit de crisis produïdes en l'agricultura i en la indústria valenciana des de mitjans del segle XIX (Furió, 2001), agreujades, així mateix, per una sèrie de catàstrofes climàtiques i brots de còlera (Fernández, 1991; Mirri Larrubia, 1994). Esta primera etapa, que es va veure trencada per l'esclat de la Guerra Civil, es coneix com la primera onada migratòria del segle XX a Catalunya.

---

² Un breu resum sobre els treballs que s'han fet sobre la migració valenciana a nivell internacional pot trobar-se a Pitarch i Blanes (2016).

³ Un grup polític valencià format al voltant dels anys 30 del segle XX en Barcelona per valencians.

⁴ Una de les primeres referències els situa a Sant Jordi d'Alfama, al municipi de l'Ametlla de Mar, on van arribar i es van instal·lar a mitjans del segle XVIII una reduïda colònia de pescadors de Benidorm (Llorca, 2000). Sant Jordi es va acabar consolidant com un nucli mariner al llarg del segle següent amb l'arribada de més pescadors del barri del Cabanyal, a València, (Figueres, 2017), i d'altres poblacions costaneres com Benidorm i la Vila Joiosa (Llorca, 2000). Des de llavors serà utilitzat com a punt de partida per a més pescadors i mariners valencians que s'aniran instal·lant gradualment en altres nuclis de la geografia catalana com Roses, Palamós i el barri barceloní de la Barceloneta. Una altra referència està relacionada amb un episodi bèl·lic: la Guerra de Successió. Després de la desfeta d'Almansa, al 1707, algunes de les principals figures austriacistes i milers de valencians s'exiliaren al Principat. D'esta manera, al 1713 es va fundar el Regiment de la Mare de Déu dels Desamparats, un cos d'exèrcit format per més de mil valencians que continuaren la guerra en Catalunya (Pérez i Felipo, 1998).

La postguerra i les seues conseqüències (fam, exili, repressió) varen empenyar milers de persones de tot l'Estat cap a l'estranger (Rubio, 1977; Cózar, 2012; Ortuño, 2010) i d'igual manera cap a Catalunya i altres parts d'Espanya (Cayetano, 2007; Marín, 2004). Molts valencians, com havien fet els seus paisans dècades abans, van migrar a Catalunya, encara que ara els seus moviments van estar superats per altres orígens de l'estat. Esta vegada, però, el País Valencià experimentà tal creixement industrial -major fins i tot que el produït en el País Basc i Catalunya als anys seixanta (Piqueras i Lungu, 2007)- i econòmic que el convertirà en un dels punts de recepció poblacional a la Península, fet que mitigarà el nombre d'eixides cap a l'exterior.

A mitjans dels anys setanta, amb la crisi del petroli de 1973, els moviments dirigits cap a Catalunya des de la resta d'Espanya van caure de manera abrupta, tancant-se la denominada segona onada migratòria⁵. Els fluxos dirigits cap a Catalunya no es van tornar a recuperar fins a finals dels anys 90, en consonància amb el creixement econòmic que es va produir en tot l'Estat. S'iniciava així una tercera onada migratòria en la que els protagonistes eren ara majoritàriament els estrangers⁶ i que acabaria amb la crisi econòmica al 2008. Així i tot, durant este període van continuar arribant a Catalunya emigrants de la resta de l'Estat, encara que no amb la intensitat pretèrita, el que va significar una disminució considerable en el nombre d'estudis sobre la migració interior a Catalunya (Solana et al, 2002). Els valencians han sigut un dels contingents que s'ha continuat dirigint a Catalunya i, encara que des de l'esclat de la crisi han reorientat les seues passes cap a l'estranger (Pitarch i Blanes, 2016), continuen instal·lant-se al Principat, on, des de principis del segle XXI mantenen més o menys el mateix nombre d'efectius, unes 62 mil persones, gràcies al progressiu augment del moviments cap a Catalunya que s'estan produint de principis de 1990 des del País Valencià: 981 moviments al 1990, 1.241 al 1995, 1.716 al 2000, 2.579 al 2010 i 2.883 al 2016.

2.- Objecte i raó d'estudi

El present article forma part d'una investigació més ampla sobre la migració valenciana a Catalunya i altres parts del mon. Els treballs realitzats han evidenciat determinats aspectes

---

⁵ Al llarg d'esta dècada els moviments van anar decreixent tant que, fins i tot a l'any 1980, Catalunya va registrar un saldo migratori negatiu (Ortega-Rivera i Solana, 2015).

⁶ De fet, els primers anys del segle XXI Espanya va arribar a convertir-se en el tercer país de la OCDE que més immigrants en termes absoluts rebia i el primer en absoluts (Cebrián et al, 2010).

de la migració valenciana al Principat que fins ara es desconeixien. Per exemple, nous patrons en els fluxos i les destinacions dels valencians a l'estranger (Pitarch i Blanes, 2016), una alta qualificació i feminització dels valencians que han arribat des dels anys 90 a Catalunya així com les seues principals àrees de concentració (Domingo i Pitarch, 2015) o l'elevat subregistre i mobilitat residencial de part de la població valenciana al Principat, a més d'altres dades de difícil estudi, no només en els valencians, sinó en un altre col·lectiu de difícil estudi: el dels seus descendents (Pitarch et al., 2017).

Però en tots estos treballs s'ha abordat el fenomen migratori des d'una perspectiva quantitativa, deixant en un segon pla les històries biogràfiques i les percepcions dels individus que les protagonitzen. Malgrat existir una cronologia ben detallada dels fluxos protagonitzats per valencians des de finals del segle XIX a Catalunya, així com dels seus principals llocs d'assentament i característiques sociodemogràfiques, encara no s'ha aprofundit en les raons o motivacions que expliquen estos moviments. És en este punt que ens volem apropar a l'estudi del fenomen migratori valencià en Catalunya a través de les experiències de les persones sobre les que fins ara hem investigat només d'una manera macro. Les limitacions de les sèries estadístiques disponibles sobre l'emigració valenciana a Catalunya, siguen en l'anàlisi dels fluxos com en el dels estocs dels migrants, deixen en l'aire tota una dimensió de les migracions que només es pot copsar a partir del testimoni dels propis migrants i els seus descendents. El propòsit del present article és complementar les troballes realitzades amb anterioritat amb mètodes quantitativs -utilitzant fonts estadístiques- amb qualitativs -bàsicament mitjançant entrevistes en profunditat. L'estudi dels relats en primera persona ens ajudarà a conèixer de manera més profunda diferents fets i circumstàncies que han envoltat als valencians que van migrar a Catalunya des de la immediata postguerra fins a l'actualitat i entendre una sèrie d'aspectes que amb les fonts quantitatives no es poden captar.

Normalment, els moviments migratoris estan relacionats amb factors d'atracció i repulsió de caràcter econòmic i/o laboral. No obstant això, des de ja fa temps diversos autors han reivindicat que les explicacions de caràcter econòmic resulten insuficients a l'hora d'explicar les motivacions dels moviments migratoris (Puig, 1995; Marin, 2009). No es poden deixar de banda altres raons relacionades amb el mercat matrimonial o les causes socials, polítiques o culturals, per exemple. L'objectiu d'esta investigació és, per tant, explorar més enllà -o si es vol, matissar- les causes exclusivament econòmiques que expliquen la majoria de les migracions, agafant com a objecte d'estudi els valencians que han migrat a Catalunya. Així mateix, a banda de conèixer cada una de les motivacions dels

nostres informants, ens proposem analitzar quin paper ha jugat la llengua compartida en el procés migratori, ja que alguns d'estos valencians, juntament amb balears i catalans, formen part d'una mateixa comunitat lingüística que comparteix determinats trets culturals i socials. Per tant, és possible pensar que el fet de triar Catalunya com a lloc de destinació s'haja de relacionar en alguns d'estos casos -més enllà dels tradicionals factors d'expulsió i atracció- amb motius culturals, sociològics i/o lingüístics.

En resum, volem complementar i enriquir el treball fet fins ara sobre la migració valenciana a Catalunya a través de l'anàlisi de dos aspectes relacionats entre si (motivacions i llengua), i tot això donant-los-hi la veu als propis migrants per comprendre el significat que atorguen a la seua migració i així tindre un coneixement més ampli de l'experiència migratòria dels valencians a Catalunya.

A Catalunya viuen actualment 61.959 valencians. Si hom analitza la seua distribució per edats, pot veure clarament com hi ha dos grans grups que destaquen. Per una banda un contingent format per persones amb edats compreses entre els 20 i 49 anys amb un 35% del total de la població i, per altra banda, un altre format per persones amb edats entre els 50 i 89 anys, amb un 58%. Estos dos grans grups són els que han protagonitzat les últimes dues onades migratòries del segle XX i XXI i els que utilitzarem en el nostre estudi. Lamentablement, pel temps transcorregut, ens és impossible obtenir testimonis de primera mà dels protagonistes de la primera onada migratòria del segle XX.

El treball s'estructura en sis parts. En la primera hem introduït el subjecte d'estudi del present treball, el valencià, en relació amb el paper que va tindre la immigració en el creixement demogràfic de Catalunya i en contrast amb els escassos treballs que s'han fet sobre la migració valenciana al Principat. En la segona hem explicat els antecedents immediats sobre este tema, en referència als treballs fets sobre migració valenciana a Catalunya, juntament amb el per què d'esta investigació i les nostres dues hipòtesis. En la tercera farem un breu recorregut als treballs que han fet servir l'entrevista com a mètode d'investigació de les migracions internes a Catalunya. En la quarta explicarem la metodologia i fonts que hem utilitzat en base al marc teòric fet servir la nostra recerca. Finalment, en la quinta part, analitzarem alguns dels resultats de les entrevistes dutes a terme per a, en una sexta i última part, aportar les nostres principals conclusions.

3.- L'entrevista en l'estudi de les migracions internes a Catalunya

Si bé podríem dir que el gènere de l'entrevista a Espanya està molt treballat en diferents matèries dins de l'àmbit de la demografia com la formació de la parella (Domingo, 1997; Rodríguez-García et al., 2014), la cohabitació (Alabart et al., 1988a; 1988b; Miret, 2005) o el divorci (Solsona, 2009; Solsona i Ferrer, 2010), no és menys cert que en l'estudi de les migracions la gran majoria de publicacions aparegudes en els últims anys a Catalunya havien posat el seu focus d'estudi en un tipus de migrant: l'estranger (Pascual de Sans, 2011). La majoria dels estudis centrats en el migrant espanyol van aparèixer immediatament després de la finalització de la segona onada migratòria, a mitjans dels anys 70. Un dels treballs pioners va ser el de Pascual de Sans (1970), sobre els emigrants que retornaven des d'Alemanya a Catalunya després d'haver viscut uns anys al país europeu. L'autora tractava d'esbrinar, entre d'altres coses, si l'experiència d'estos emigrants en un país democràtic com Alemanya els hauria influït en la seua mentalitat i comportament una vegada retornats. Sembla que degut a una sèrie de factors com la segregació o les dificultats en l'idioma hauria provocat el que no haguessen absorbit del tot d'una nova mentalitat, amb matisos. No era el tema principal del seu estudi el conèixer les motivacions de migrar d'aquelles persones, tot i que li dedicà un parell de pàgines, on va indicar que les raons econòmiques, en totes les seues variants -de subsistència, d'adquisició de bens necessaris, de tindre un salari més alt, etcètera-, eren en la major part dels casos el motiu directe de la migració⁷.

En eixos mateix anys també Solé (1982) publicà una obra en la que tractava qüestions com els processos d'integració a la vida urbana i industrial o l'adaptació a les costums, formes de vida, símbols i llengua catalanes entre els immigrants espanyols. Després d'una primera part on resumia les principals conclusions d'una enquesta feta a gairebé 1.300 persones, en la segona transcrivía fragments íntegres d'una sèrie de 46 entrevistes en profunditat fetes en diferents barriades de Barcelona, Cornellà, l'Hospitalet de Llobregat i Sabadell. Una de les principals conclusions d'este estudi era que els immigrants consideraven que reforçaven la seua pròpia "catalanitat" mantenint la seua identitat d'origen (andalusa, extremenya, etcètera), però participant sempre en les institucions catalanes i contribuint a construir Catalunya des de la diversitat, ja que amb el seu treball havien contribuït, igual que els

---

⁷ Altres motius més minoritaris també eren senyalats com, per exemple, la voluntat d'educació o promoció social o les dificultats polítiques de llavors a Espanya (Pascual de Sans, 1970).

autòctons, a “fer” Catalunya. En cap moment del seu estudi tractava el tema de les motivacions migratòries, malgrat que en alguns fragments de les entrevistes els propis migrants parlaven de les circumstàncies que els havien expulsat de les seues terres d'origen. El mateix que passava en l'estudi de Botey (1986), en el que recopilava l'experiència migratòria de 54 migrants al barri de Can Serra, en l'Hospitalet de Llobregat. Si bé l'autor especifica que l'objectiu fonamental de la seua investigació era *“el procés de formació de la consciència de classe entre la classe obrera immigrada a Catalunya”* (Botey, 1986: 14), va haver d'adaptar-se a les circumstàncies de les seues entrevistes i entrevistats, tocant al llarg del llibre un conjunt de temes vinculats al procés d'emigració: el canvi de residència, la integració cultural a la societat urbana i la decisió d'emigrar. Així, respecte a este últim punt, en la majoria dels casos ens trobem amb condicionaments estrictament econòmics -es tractava d'emigrants que fugien d'un món rural en un regim econòmic pròxim a la subsistència-, malgrat que alguns dels entrevistats també van adduir motius polítics i socials.

Seguint l'estela dels seus treballs anterior Pascual de Sans, amb Cardelús (1989), van investigar sobre els moviments de retorn entre els immigrants espanyols a l'Àrea Metropolitana de Barcelona entre 1970 i 1981, a través d'una sèrie d'enquestes i entrevistes realitzades a 853 persones, on van posar de relleu la relació entre els processos migratoris, familiars, laborals i de sociabilitat entre tots els migrants⁸. A partir d'este estudi els mateixos autors van dur a terme un altre, però esta vegada des d'una perspectiva de gènere i centrant-se només en les dones migrants retornades des d'Europa (Pascual de Sans i Cardelús, 1991-1992). És en este segon estudi on es parla més obertament de les motivacions de les dones a l'hora de migrar, aspecte que no és tractat més que de passada en el primer treball. Així, són les qüestions familiars i els vincles que comporta la família el principal motiu que varen al·legar les dones migrants en el seu desplaçament, tant a l'estranger com a la tornada a Catalunya. En canvi, en els homes era senyalada la feina com a raó principal per a l'emigració (Pascual de Sans i Cardelús, 1991-1992).

Des de l'Antropologia, Parramon (1997) va estudiar en l'Hospitalet de Llobregat les estratègies i processos d'integració de cinc grups immigrants (andalusos, aragonesos, castellanolleonesos, extremenys i gallecs) combinant tècniques quantitatives i qualitatives. Com a novetat de la seua investigació l'autora posava de relleu estratègies d'integració

---

⁸ Al llarg de l'estudi es conclou, amb certes excepcions, com entre les motivacions per “retornar” a Catalunya prevalien més les raons de tipus familiars en uns casos mentre que en altres les raons laborals eren més importants (Pascual de Sans i Cardelús, 1990).

entre els diferents grups migratoris, als qual explicitava que no s'havien de considerar com un conjunt o massa homogènia, o inclús entre les dones d'uns orígens i altres⁹. Igualment, a una altra ciutat de l'AMB, Sabadell, Puig (1995) va analitzar -a través d'una trentena d'entrevistes- les causes principals de l'emigració des de Pedro Martínez (Granada) a Sabadell durant els anys 50, vinculant-les al fort control social i la repressió exercida per la dictadura sobre moltes famílies del poble després de la Guerra Civil. Les conseqüències de la postguerra han sigut igualment abordades recentment per Díaz (2016), esta vegada, però, en la ciutat de Barcelona. Així, l'autor ha analitzat el paper que van jugar les xarxes migratòries en una sèrie de murcians que escaparen dels seus pobles en la postguerra després d'haver patit ells i les seues famílies l'assassinat, l'exili, la presó o la repressió econòmica. D'esta manera, en estos dos últims treballs les motivacions de tipus polític o socials eren les assenyalades com a motiu principal de l'emigració en els grups estudiats.

No obstant això, la majoria d'estos treballs han centrat la seua àrea d'estudi en l'AMB i són escassos els que han ampliat el seu camp de recerca a altres zones de Catalunya. Entre els primers que van anar més enllà trobem el de Comas d'Argemir i Pujadas (1991) fet a Tarragona. Ara bé, en ell els autors no van tractar amb detall els motius de la migració de les persones entrevistades, ja que l'objectiu principal de la seua investigació era analitzar el paper de les xarxes de paisanatge en la construcció de la identitat dels migrants a cert barris de la ciutat. Sí que han recorregut a la investigació de tipus qualitatiu per contar l'experiència d'altres migrants a diverses ciutats de la geografia catalana Lara i Maruny (2010) per la Bisbal d'Empordà, Casademont (2015) per Olot i Casademont i Feu (2017) també per Olot¹⁰. La primera referència tracta varis aspectes relacionats amb la integració o la vinguda a la Bisbal d'Empordà dels migrants de Cuevas Bajas (Màlaga), a més dels motius d'esta migració, relacionats amb la recerca d'una vida i unes condicions de treball millors que les que podien disposar a les seues terres d'origen. En la segona, en forma de tesi doctoral, l'autor parla detingudament de les raons per la que molts migrants andalusos van arribar a Olot des de 1939. Casademont addueix tres "factors" o "elements" principals que expliquen l'arribada de població andalusa des de l'esclat de la Guerra Civil. El primer seria la

---

⁹ Parramon ha continuant investigant sobre altres qüestions relacionades amb la integració social o l'adaptació cultural dels immigrants en l'Hospitalet de Llobregat, malgrat que no ha tornat a recórrer en la majoria dels casos al gènere de l'entrevista, excepte en el treball sobre el paper de les confraries de Setmana Santa a la ciutat (Parramon, 1999). Un breu repàs bibliogràfic als estudis sobre immigració fets a l'Hospitalet pot veure's en una altra publicació de l'autora (Parramon, 2009).

¹⁰ Igualment, no es pot oblidar tampoc la sèrie d'obres en les que diferents personalitats més o menys conegudes que viuen a Catalunya relaten en primera persona la seua experiència com a migrants a través d'entrevistes o relats en primera persona. Un exemple són els recents llibres "Els altres andalusos" (Cabrera *et al.*, 2005) o "L'ascensor social. L'arribada al poder dels altres catalans" (Farràs i Cullerell, 2009).

presència de nombrosos militars després de 1939, el segon seria la influència dels exiliats arribats des de l'esclat de la guerra -sobretot a partir de l'èxode de refugiats malagenys a partir de 1937- i el tercer serien les motivacions econòmiques. En el tercer treball, en canvi, els autors es centren en la problemàtica de l'habitatge de la immigració andalusa utilitzant fonts orals, però en cap moment entren a analitzar les motivacions d'esta migració, segurament perquè ja van ser tractades en la tesi, abans referida, de Casademont (2015).

Com hem vist, doncs, en totes estes investigacions el col·lectiu d'estudi valencià o bé no es tractat o bé es tracta de passada amb algun testimoni -en el cas de Solé (1982) i de Pascual de Sans i Cardelús (1990)-, oblidant les implicacions que podria tindre el coneixement de la llengua o el contacte cultural dintre de les motivacions migratòries d'un grup poblacional que també va migrar a Catalunya durant estos anys. Com bé va dir Parramon (2000) no tots els grups immigrants formen un cos homogeni, sinó que fins i tot dintre dels diferents grups espanyols, cadascú tindria les seues característiques pròpies. Així que amb el nostre treball volem seguir l'estela d'estes investigacions i altres fetes amb fonts orals, però, esta vegada, prenent com a àrea d'estudi una zona més ampla, tot el territori català, abraçant també els migrants més recents, aquells arribats en la tercera onada (no oblidem que tots els grups sobre els que s'havia investigat són els que van arribar entre 1939 i 1990 aproximadament), i prenent com a objecte central d'estudi un col·lectiu sobre el que no s'ha focalitzat a pesar de la seua idiosincràsia.

4.- Fonts i metodologia

El present treball ha sigut possible gràcies a la realització d'un total de 81 entrevistes realitzades entre l'any 2014 i el 2016. De les 81 entrevistes, 69 van ser realitzades a Catalunya i 12 a Alemanya. Entre les realitzades a Catalunya 37 van ser realitzades a valencians (19 a dones i 18 a homes) i 32 a catalans descendents de valencians (17 a homes i 15 a dones). Entre les persones que hem entrevistat a Catalunya vam poder comptar amb la col·laboració de dos figures de la cultura valenciana que des de fa anys viuen al Principat: Sol Picó, ballarina i coreògrafa instal·lada en Barcelona des del 1991, i Isabel-Clara Simó, escriptora que en 1968 va arribar a Figueres, però que actualment viu a Barcelona. No obstant això, han sigut numèricament més important les col·laboracions de personalitats catalanes amb arrels valencians. D'esta manera, dels 32 catalans que vam entrevistar hem pogut comptar amb la participació de set personalitats destacades de la societat catalana:

Quim Monzó¹¹, escriptor; Xavier Bosch¹², diputat al Parlament de Catalunya i Director General per la Immigració; María Candel¹³; Joaquim Gea¹⁴, Degà de la Facultat de Ciències de la Salut i la Vida de la UPF; Ernest Maragall¹⁵, eurodiputat i polític; Joan Herrera¹⁶, polític i ex-membre del Parlament de Catalunya; Julià Guillamon¹⁷, escriptor; i Juanjo Llorente¹⁸, periodista i professor d'universitat.

Les altres 12 entrevistes dutes a terme en Alemanya es van realitzar aprofitant una estada de recerca al centre francoalemany d'investigació en ciències socials Marc Bloch de Berlin. Del total d'estes entrevistes 6 corresponen a valencians o fills de valencians, mentre que altres 6 es van fer a representats d'associacions espanyoles a Alemanya, ja que a dies d'ara només existeix una associació explícitament valenciana en Alemanya, però és només d'estudiants.

La tècnica que es va utilitzar en el present treball és la de l'entrevista en profunditat semiestructurada. En un principi no es va establir cap mena d'hipòtesi o teoria que es vulgues comprovar amb les entrevistes, sinó que, tal com estableix la *Grounded Theory*, esta va sorgir a posteriori. La *Grounded Theory* és un mètode d'investigació desenvolupat per Glaser i Straus (1967) en el que el procés d'investigació comença amb la recollida de dades i després d'analitzar-les es construeixen categories i es desenvolupa una teoria (Hook, 2015). És a dir, no hi ha una hipòtesi prèvia que es vol comprovar, sinó que esta sorgeix després d'analitzar la informació de la que es disposa. D'esta manera, els temes d'importància que s'analitzen sorgeixen de les històries que contenen els informants sobre determinades àrees d'interès que, moltes vegades, tenen en comú amb l'investigador (Mills et al., 2006). Al nostre cas, primerament es van realitzar les entrevistes, posteriorment es van explotar i així van emergir una sèrie de temes, alguns dels quals es tracten en el present estudi. L'explotació de les entrevistes va començar després de la seua transcripció, realitzada amb el programa Express Scribe. A continuació, es va dur a terme una primera anàlisi de les respostes dels entrevistats, a partir de la qual es van identificar els temes més

---

¹¹ Els avis paterns del qual van nàixer a Benigànim (València).

¹² L'avi patern del qual va nàixer a Borriana (Castelló).

¹³ Filla de Paco Candel, escriptor nascut a Casas Altas (València).

¹⁴ El pare del qual va nàixer a Real de Gandia (València).

¹⁵ Els avis materns del qual van nàixer a Monòver (Alacant).

¹⁶ La mare del qual va nàixer a Catarroja (València).

¹⁷ Els avis paterns del qual van nàixer a Toga (Castelló).

¹⁸ La mare del qual va nàixer a Fuentes de Ayodar (Castelló).

rellevants. Estos temes es van agrupar en categories conceptuals, les quals es van codificar¹⁹. El programa que es va utilitzar per classificar i codificar les respostes va ser l'Atlas TI, un programa per a l'anàlisi qualitatiu utilitzat en multitud d'estudis per a l'anàlisi d'entrevistes (Solsona, 2009; Friese, 2014; San Martín, 2014). Gràcies a este programa es van establir 42 de codis d'anàlisi utilitzats en les respostes dels nostres informants. Les categories d'anàlisi majoritàries van ser les que es van classificar com "decisió o raó de migrar" amb 102 citacions, "trajectòria laboral" amb 100 i "contacte País Valencià" amb 84. Quant al tractament dels entrevistats que en este treball mencionem hem utilitzat noms ficticis per respectar el seu anonimat així com hem transcrit literalment les seues cites, sense cap mena de correcció, per respectar més l'autenticitat i originalitat dels nostres testimonis.

Abans d'això, però, es van establir un total de quatre criteris de selecció per a seleccionar un nombre i perfil adequat d'informants amb la varietat sociològica i demogràfica més representativa possible, tot i que els estudis qualitius no busquen ser representatius, sinó apropar-nos a una realitat de vegades desconeguda. El primer i més important criteri feia referència a les onades migratòries i els seus protagonistes. Ja que trobar protagonistes de la primera onada migratòria del segle XX resultaria gairebé impossible²⁰, es va optar per entrevistar a aquells que van protagonitzar l'onada que va començar en la postguerra espanyola i que es va estendre fins mitjans dels anys 70, per una banda, i als protagonistes de les onades més recents, a partir dels anys 90 fins a l'actualitat, per altra (Domingo et al., 2012). Com que s'havien de definir uns marges temporals i no volíem deixar espais de temps buits vam establir una cronologia migratòria que abraçaria des de l'any 39, una vegada acabada la Guerra Civil, fins a 1985, per a la segona onada de migrants valencians, i des d'eixe mateix any fins a l'actualitat, per a la tercera onada. Arribats a este punt vam establir el segon criteri, el nombre de participants, que es va considerar adequat en un mínim de 15 persones per onada migratòria, de manera que el punt d'entrevistats seria, com a mínim, de 30 persones. Si finalment es va sobrepassar este nombre de persones va ser per intentar ampliar el perfil sociodemogràfic dels entrevistats, per això vam arribar a

---

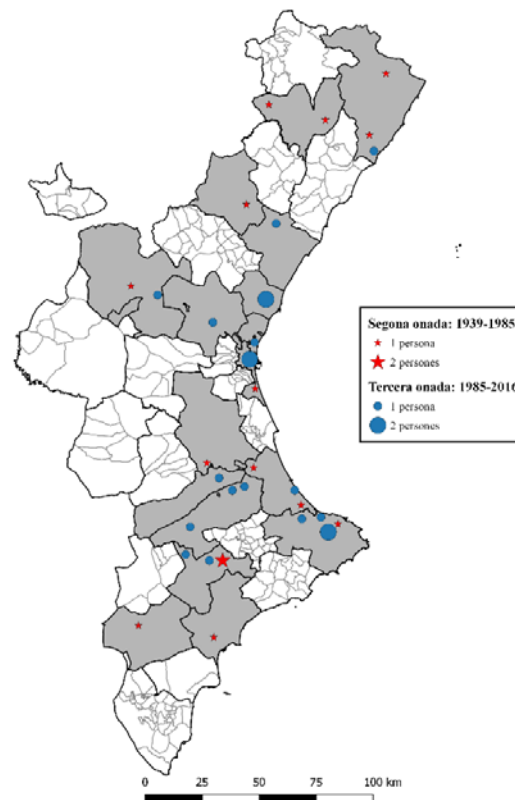
¹⁹ Per més informació sobre el procés de transcripció i categorització de les entrevistes i la seua posterior explotació consultar Verd (2002).

²⁰ Recordem que la primera onada és la que començaria a finals del segle XIX i s'estendria fins als anys 30 del segle XX, per tant és pràcticament impossible trobar a supervivents que haguessen migrat llavors. No obstant això, un apropament de tipus qualitatiu mitjançant els seus descendents sí que seria possible com precisament ha fet García-Hernandorena (2015) amb descendents d'emigrants valencians als Estats Units i com més endavant es pretén fer amb les 32 entrevistes realitzades a descendents de valencians a Catalunya.

37 persones, encara que al final vam utilitzar pel nostre estudi les entrevistes fetes a 35. Una vegada establerts estos dos principis es va acordar un tercer i que faria referència a la paritat de sexes dels entrevistats. Així, es va considerar adequat entrevistar al voltant de 7-8 persones per cada sexe en les dues onades. Una quarta regla que vam tindre en compte també va ser l'origen dels entrevistats, de manera que el nostre objectiu era tindre a candidats d'un origen territorial el més divers possible. Això es va traduir en establir un límit geogràfic d'origen que es va fixar en 2 casos com a màxim del mateix municipi. Quant a la varietat residencial no vam considerar com a norma essencial la diversificació al llarg del territori català, ja que gran part de la migració valenciana es concentra a Barcelona i la seua àrea perifèrica. Tot i així, sí que vam seleccionar a alguns candidats que visquessin en altres àrees allunyades de Barcelona i el seu voltant com es podrà veure més endavant.

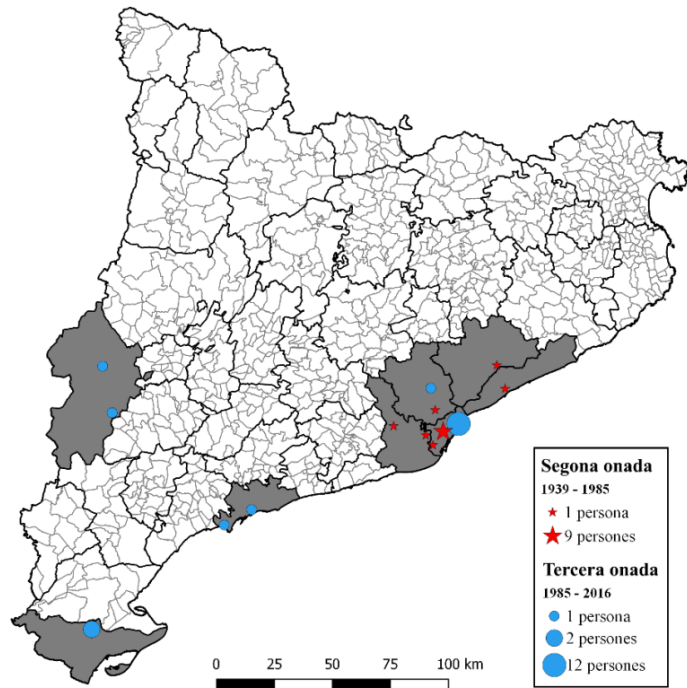
La tasca de captació d'entrevistats va començar en setembre de l'any 2014 mitjançant correus electrònics a determinades persones i algunes associacions de caràcter valencià. Així, es van enviar e-mails a la Casa València de Barcelona, a Espai País Valencià i a la Casa València de Gavà, entre d'altres, però també vam utilitzar algunes xarxes socials i, a través de Facebook, es van publicar anuncis buscant candidats per al nostre estudi en alguns grups com Valencians a Catalunya o Mestres i profes valencians a Catalunya, per exemple. D'esta manera vam aconseguir arribar a determinats punts de la geografia catalana als que, pot ser, no hauríem pogut arribar si ens limitàvem als nostres contactes més immediats. Per descomptat, vam utilitzar el sistema conegut com a "bola de neu" mitjançant el qual alguns entrevistats ens van facilitar nou contactes i estos nous contactes (del Castillo, 1991). Després de tindre un ampli ventall de possibles candidats, alguns dels quals havien nascut al mateix municipi, es van seleccionar, com es deia abans, a un màxim de dos candidats per municipi encara que no per comarca, ja que hi havia una gran quantitat de candidats que provenien de diferents municipis però de la mateixa comarca, cas de la Marina Alta o la Vall d'Albaida, però per contra va ser més difícil localitzar a candidats d'altres comarques, sobretot les tradicionals castellanoparlants de l'interior, com la Canal de Navarres o el Alto Mijares, per exemple. Finalment, vam abastir 17 de les 34 comarques que componen el País Valencià com es pot observar al Mapa 1.

Mapa 1.- Lloc de naixement de les persones entrevistades, segona i tercera onada (1939-2016)

Font: Elaboració pròpia.

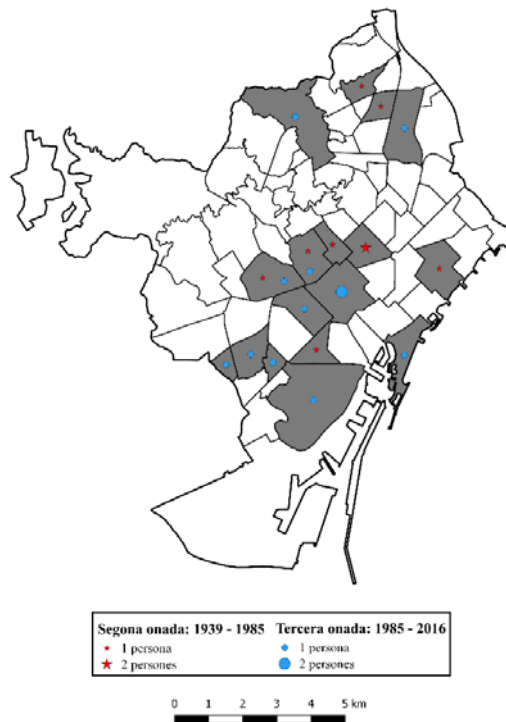
Quant a la seua distribució territorial, la majoria dels entrevistats tenia la seua residència fixada a Barcelona (Mapa 2), encara que a diferents barris com es pot observar al Mapa 3. La resta de persones entrevistades que no vivia a Barcelona es distribuïa entre alguns municipis limítrofs com l'Hospitalet de Llobregat, Corbera de Llobregat, Sant Just Desvern, Llinars del Vallés i Mataró, per una banda, i Lleida, Tarragona, Masdenverge i Salou per altra. Fins i tot un dels entrevistats que treballava a un institut de la Terra Alta, tenia la residència fixada en una localitat aragonesa. S'ha de destacar que les persones entrevistades que vivien a l'AMB eren exclusivament les de la segona onada, mentre que les que es trobaven repartides per la resta del territori català eren les de la tercera onada. Este repartiment territorial dels nostres informants ve explicat per la concentració dels valencians a Barcelona i les seues comarques del voltant. Així, en números absoluts la ciutat de Barcelona aplega a quasi 20 mil valencians dels gairebé 62 mil que viuen a Catalunya, però si tenim en compte la comarca del Barcelonès i les quatre que la rodegen (Baix Llobregat, Vallès occidental, Vallès Oriental i Maresme) reuneixen el 68% de la població valenciana a Catalunya.

Mapa 2.- Residència de les persones entrevistades a Catalunya, segona i tercera onada (1939-2016)

Font: Elaboració pròpia.

Mapa 3.- Residència de les persones entrevistades a Barcelona, segona i tercera onada (1939-2016)

Font: Elaboració pròpia.

Les entrevistes semiestructurades es van començar a realitzar l'octubre del 2014 i l'última es va dur a terme el maig del 2016. Es va confeccionar un esquema dividit en quatre blocs temàtics principals -alguns dividits en subblocs- amb la distribució següent: 1) la història migratòria (context en el moment de migrar, motivacions i migració), 2) Situació a Catalunya (trajectòria residencial, laboral, familiar, relacional i contacte amb el País Valencià), 3) Projecte de retorn, de reemigració o de permanència, i 4) Els valencians: entre els estereotips i el futur. Com es pot deduir es van abastir una gran quantitat de temes, la majoria dels quals no es tractaran en el següent estudi, però que seran utilitzats en treballs posteriors.

L'edat dels 35 participants abastava, en el moment de fer les entrevistes, des dels 22 anys, la més jove, fins als 92, la més anciana, és a dir generacions nascudes entre 1924 i 1994. Com és lògic, l'interval d'edats de la segona onada abraçava des dels 57 anys als 92 (nascuts entre 1924 i 1959), mentre que de la tercera onada anava des dels 22 anys als 54 (nascuts entre 1962 i 1994). De la segona onada 8 participants eren homes per 7 dones, mentre que de la tercera van ser 10 homes i 10 dones. El perfil sociodemogràfic d'uns migrants i altres és molt diferent, el que explica, per exemple, que en la mostra dels entrevistats de la tercera onada, tots tinguen estudis mitjans o superiors a diferència dels de la segona onada. Això no ens deuria sorprendre ja que, si analitzem les dades del cens del 2011 de l'INE, un 73% dels valencians que van arribar a Catalunya fins a l'any 1979 no tenien estudis o com a molt tenien la primera etapa d'educació secundària complerta, mentre que entre els que van arribar després de 1979 este percentatge es situava només en un 24%.

Taula 1.- Persones entrevistades, principals dades, segona onada, 1939-1985

Nom	Any de naixement	Sexe	Comarca de naixement	Prov. de naixement	Ocupació	Llengua materna	Lloc de residència	Edat d'arribada	Data d'emigració
Dori	1924	Dona	El Baix Maestrat	Castelló	Serventa - mestressa de casa	Valencià	Barcelona	16	1940
Pere	1931	Home	Vinalopó Mitjà	Alacant	Llampista - sabater - depenent	Valencià	L'Hospitalet de Llobregat	16	1947
Just	1935	Home	València	València	Administratiu - treballador fáb.	Valencià	Barcelona	12	1947
Josep	1931	Home	La Safor	València	Estanquer - carter	Valencià	Barcelona	21	1952
Lluïsa	1934	Dona	L'Alt Maestrat	Castelló	Costurera - mestressa de casa	Valencià	Barcelona	23	1957
Empar	1959	Dona	Alto Mijares	Castelló	Botiguera	Castellà	Barcelona	4	1963
Joan Carles	1931	Home	El Baix Maestrat	Castelló	Llaurador - Mecànic	Valencià	Barcelona	34	1965
Ines	1959	Dona	Los Serranos	València	Administrativa	Castellà	Cerdanyola	6	1965
Isona	1943	Dona	L'Alcoià	Alacant	Professora - escriptora	Valencià	Barcelona	25	1968
Jordi	1947	Home	La Ribera Alta	València	Músic	Valencià	Corbera de Llobregat	22	1969
Joel	1949	Home	L'Alcoià	Alacant	Torner - paleta - pintor - mestre	Valencià	Sant Just	24	1973
Frederica	1949	Dona	La Safor	València	Mestra	Castellà	Barcelona	25	1974
Ximo	1957	Home	L'Alt Maestrat	Castelló	Funcionari educació - professor	Valencià	Barcelona	21	1978
David	1956	Home	L'Alacantí	Alacant	Dir. empresa	Valencià	Llinars del Valles	22	1978
Maria	1959	Dona	La Marina Alta	Alacant	Professora	Valencià	Mataró	23	1982

Font: Elaboració pròpia.

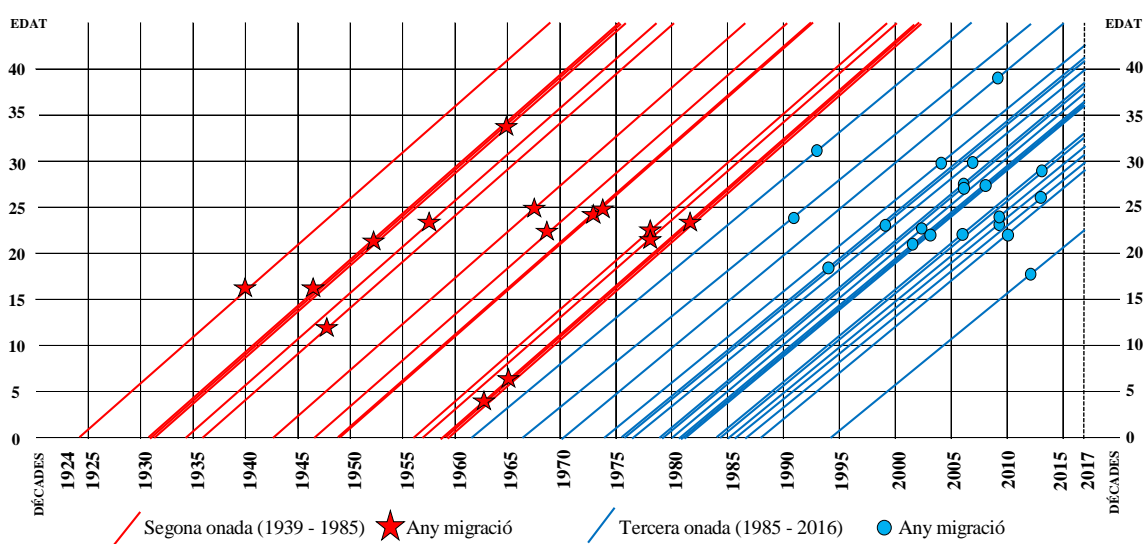
Taula 2.- Persones entrevistades, principals dades, tercera onada, 1985-2016

Nom	Any de naixement	Sexe	Comarca de naixement	Prov. de naixement	Ocupació	Llengua materna	Lloc de residència	Edat d'arribada	Data d'emigració
Socorro	1967	Dona	L'Alcoià	Alacant	Arts escèniques	Valencià	Barcelona	24	1991
Paula	1962	Dona	La Safor	València	Investigadora univ.	Valencià	Barcelona	31	1993
Sandra	1976	Dona	El Baix Maestrat	Castelló	Realitzadora TV	Valencià	Barcelona	18	1994
Ernest	1976	Home	La Vall d'Albaida	València	Professor	Valencià	Lleida	24	1999
Marc	1981	Home	La Vall d'Albaida	València	Productor audiov.	Valencià	Barcelona	21	2002
Gràcia	1981	Dona	València	València	Gestió pública	Castellà	Barcelona	22	2003
Pep	1980	Home	La Marina Alta	Alacant	Professor	Valencià	Alcanys	23	2003
Narcís	1974	Home	La Marina Alta	Alacant	Professor	Valencià	Tarragona	30	2004
Íria - Tomàs	1979-1979	Home	La Marina Alta	Alacant	Professors	Valencià	Masdenverge	27	2006
Pasqual	1984	Home	La Vall d'Albaida	València	Comunicació audiov.	Valencià	Barcelona	22	2006
Amand	1977	Home	La Plana Baixa	Castelló	Professor	Valencià	Salou	30	2007
Ramon	1981	Home	La Costera	València	Mestre	Valencià	Barcelona	27	2008
Sabina	1970	Dona	El Camp de Morvedre	València	Periodista	Castellà	Barcelona	39	2009
Andrea	1985	Dona	València	València	Treballadora ONG	Castellà	Sabadell	24	2009
Aloma	1986	Dona	L'Alcoià	Alacant	Professor	Valencià	Barcelona	23	2009
Noemí	1988	Dona	L'Horta Nord	València	Mestre	Valencià	Lleida	22	2010
Cecília	1994	Dona	El Camp de Túria	València	Estudiant	Valencià	Barcelona	18	2012
Emili	1984	Home	El Camp de Morvedre	València	Treballador social	Castellà	Barcelona	29	2013
Antoni	1987	Home	Los Serranos	València	Informàtic	Castellà	Barcelona	26	2013

Font: Elaboració pròpia.

Una primera lectura de les diferents generacions dels nostres entrevistats a través del Diagrama de Lexis ens ofereix les dates de naixement, edats i anys d'arribada a Catalunya i ens servirà per entendre un poc més el context en el moment de l'arribada (Figura 1).

Figura 1.- Diagrama de Lexis amb les generacions dels entrevistats, edat i any d'arribada a Catalunya

Font: Elaboració pròpia.

A primera vista ja es pot observar que la majoria dels entrevistats van arribar entre els 21 i 30 anys, concentrant este interval d'edats un 71% dels casos. En els de la segona onada, però, hi ha una concentració més gran en els arribats entre els 20 i 25 anys d'edat, en plena incorporació a l'edat activa, mentre que en els de la tercera onada els moviments no es concentren tant, sinó que es reparteixen de manera més heterogènia entre els 20 i 30 anys. Açò és degut a que, com veurem més endavant, alguns havien estudiat al País Valencià i van desplaçar-se a Catalunya per trobar feina, mentre que d'altres portaven treballant des de fa temps i es van quedar sense ocupació a causa de la crisi econòmica -que va colpejar amb especial virulència ja des del començament al País Valencià (Ruiz-Huerta i García, 2012; Generalitat Valenciana, Conselleria d'Economia Sostenible, Sectors Productius, Comerç i Treball, 2017)- i les retallades, sobretot en educació. Quant als 5 moviments produïts entre els 0 i 18 anys es situen només entre els migrants de la segona onada tractant-se de moviments d'arrossegament encara que també d'incorporació a la vida laboral en una època en la que era freqüent treballar des dels 14 anys en alguns casos- i els 2 produïts als 18 anys es troben només en els de la tercera onada i estan estretament relacionats amb la incorporació a la vida universitària. Més enllà dels 31 anys trobem 3 moviments, ja en plena edat activa, encara que representen només un 9% dels casos.

5.- Per què vaig vindre a Catalunya?

La majoria de les motivacions a l'hora de migrar entre les dues onades analitzades no han canviat gaire: prevalen les econòmiques. Els valencians van traslladar-se a Catalunya per les poques expectatives de tindre una feina amb condicions i poder guanyar-se la vida dignament en les seues terres d'origen, però, amb matisos, ja que tant els factors d'atracció com els d'expulsió entre els migrants de la segona onada (1939-1985) i els de la tercera (1985-2016) van variar en intensitat i en el perfil sociodemogràfic en consonància amb els diferents moments històrics viscuts. Inclús dintre dels migrants de la segona onada, a mesura que passen les dècades en les que es va produir el moviment migratori, trobem diferències. És a dir, els casos que tenim de migrants dels anys 40 i 50 tenien un ventall tràgicament més ampli de causes per emigrar que no els dels anys 60. Si bé les motivacions de caràcter socioeconòmic són prioritàries a tots dues èpoques, gràcies a les fonts orals s'han descobert altres que, o bé acompanyaven a les econòmiques i laborals, o bé no tenien res a veure amb estes. Així, han emergit migracions provocades per motius polítics i

fins i tot socials, i no només en la immediata postguerra, sinó també en les acaballes del Franquisme i en l'actualitat. Igualment, no es pot oblidar el paper clau que ha significat el fet de tindre familiars, coneguts o fins i tot una parella per a molts dels valencians que s'han anat instal·lant a Catalunya.

5.1.- Les motivacions econòmiques i laborals

5.1.1.- Els anys de la fam

Siga per raons d'expulsió o d'atracció les motivacions econòmiques i laborals són la primera causa explicada pels entrevistats per a migrar. Barcelona i la seua àrea metropolitana van generar una gran quantitat de treball, sobretot des de 1959 amb el Primer Plan de Estabilización, però abans d'això alguns valencians ja s'havien desplaçat a Catalunya fugint de les míseres condicions dels seus pobles i ciutats, en els denominats "anys de la fam" (Folguera, 1995, del Arco, 2016). Són els migrants primerencs de la segona onada els que solen insistir molt en la penúria i la pobresa de les seues zones d'origen junt amb les poques possibilitats per eixir endavant, sobretot les dones. Precisament, ja va ser assenyalat com són estes les que de vegades estan més interessades o predisposades a l'emigració que els propis homes, ja que les beneficia més a elles que no als ells (Puig, 1995). A la ciutat tindran més oportunitats que no pas al poble, on per moltes no hi havia molt més que l'univers domèstic familiar o algunes poques feines mal pagades al camp. D'esta manera, es poden convertir en actives agents impulsors dels moviments migratoris gràcies a les xarxes migratòries, on tenen un paper destacat ja que moltes han migrat anteriorment i animen a les seues amigues i familiars a fer-ho. Ho trobem en els nostres casos i també en les diferents situacions que va estudiar Puig (1995) en Sabadell: *"s'estén com una taca d'oli la idea que a Sabadell es viu millor, o almenys que allí dones i homes troben feina. En el procés d'expandiment d'aquesta idea, el paper desenvolupat per les dones ha estat considerable. Eren quasi sempre les dones les que escrivien o enviaven encàrrecs al poble tot explicant els avantatges que tenien a Sabadell i les noves possibilitats de feina. 1 eren dones les que rebien aquests missatges: Que aquí la prima está planchando y aquí se hacen muchas faenas y en fábricas y en tó"* (Puig, 1995: 68). I no només en l'indústria o l'hostaleria a partir de l'impuls econòmic produït pel Primer Plan de Estabilización, sinó que, fins i tot abans, el servei domèstic podia ser una sortida en la gran ciutat. No deuria d'estranyar-nos, llavors, com a pesar de l'opressió i els mètodes de control social exercits contra la dona en el Franquisme (González, 2017), ens trobem en els nostres

testimonis amb migracions de caràcter individual produïdes en la immediata postguerra, en els moments més durs, tant en les dones com en els homes. I per descomptat, trobem moviments de caràcter familiar en un i altre sexe. Els tres exemples que veiem a continuació ens mostrem, en primer lloc, aquelles migracions produïdes en solitari en la immediata postguerra i, en segon lloc, aquelles produïdes en família, més endavant, una vegada passada l'etapa més dura de la postguerra. Són circumstàncies en els que els factors d'expulsió han primat molt més que el d'atracció. Es tracta dels sectors molt humils, moltes vegades procedents de la pagesia, d'una agricultura de subsistència, que es van veure obligats a marxar per escapar de la fam a les seues terres d'origen. Si bé la situació no va arribar a ser tan alarmant com en algunes zones d'Espanya com Andalusia, on determinats historiadors han afirmat que morir de gana va arribar fins i tot a ser corrent en alguns grups socials (Tudela, 2015), les condicions de misèria i necessitat en el camp també van empenyar milers de valencians a emigrar a la gran ciutat, com en els següents casos:

“Allí era ir al campo. Coger algarrobas, almendras, olivas y ya está. No había nada más para las mujeres (...). Mi prima siempre me decía: “un día vas a venir, un día vas a venir” pero no venía nunca. Hasta que me decidí a venir a servir y ganarme mi dinerito”.

Dori, va emigrar l'any 1940 amb 16 anys, El Baix Maestrat-Barcelona.

“Sé que vaig patir molta fam, això sí. Jo hi ha voltes me n'anava a dormir amb quatre garrofes. No és broma, no. No hi havia altra cosa (...). Havia migrat molta gent perquè allí en el poble, al poble no podies adelantar. Al poble era pa i peixet i ja està. Treballar i arribar la nit i poder menjar-te un bocadillo. I aquí s'aspirava a més claro”.

Pere, va emigrar l'any 1947 amb 16 anys, Vinalopó Mitjà-L'Hospitalet de Llobregat.

“Jo amb el meu marit ja érem novios al poble eh. Ell ja va venir abans a buscar feina i després vaig venir jo. Em van buscar una casa per servir perquè ja no hi havia res més (al poble). I vaig estar 1 any servint”.

Lluïsa, va emigrar l'any 1957 amb 23 anys, l'Alt Maestrat-Barcelona.

5.1.2.- La mala anyada

En la majoria dels casos ens trobem amb el clàssic moviment rural-urbà que explica l'èxode rural iniciat a principis del segle XX i intensificat a mitjans del mateix, sobretot en la dècada dels seixanta (Vidal, 1979). De vegades no hi ha un fet puntual que desencadene esta migració, s'emmarca dintre d'un context en el que les xarxes migratòries tenen un paper molt important: una mala etapa econòmica dintre de la família o alguna crisi climàtica, per exemple. Durant tot el més de febrer de 1956 Espanya va sofrir la invasió d'aire polar continental més llarga i intensa del segle XX (Ferrando, 2015), fet que va provocar rècords de temperatures mínimes en algunes contrades del País Valencià i gelades que es van

prolongar en moltes poblacions entre 15 i 20 dies seguits (Ginés, 2013). Milers d'hectàrees de cítrics quedaren completament arrasades al llarg de tot el camp valencià (Nuñez et al., 2006: 12), el que va produir la major pèrdua de collites de la història coneguda al País Valencià fins aleshores i una gran emigració cap a Europa. Dins de tot el País, la província de Castelló va ser una de les àrees més afectades ja que a banda dels tarongers, fins i tot els arbres més resistents, com els olivers o els garrofers, van quedar malmesos (Ginés, 2013). D'esta manera, en alguns dels nostres entrevistats, la mala anyada provocada per la gelada del 56 va ser la raó de la seua emigració. Una gelada d'ampli record en gran part de la població valenciana, ja que un dels nostres testimonis no només ens esmenta com a motiu principal de l'emigració de la seua zona -el nord de la província de Castelló- eixa gelada, sinó també com a motiu d'altres migrants valencians de la zona d'Olocau del Carraixet, en la província de València²¹. S'ha de tindre en compte que el cultiu del taronger és i era una de les principals activitats econòmiques al llarg del tot el País Valencià, sobretot fins a la dècada dels 60.

“Va ser un any que va haver una gelada molt forta a les oliveres i allavorens els joves vam emigrar, la majoria, vam emigrar aquí a Barcelona (...). Al poble ja no hi havia feina. No hi havia feina i no hi havia res que fer. Allí ningú se quedà, la gent vam marxar tots i van quedar només la gent gran que no podia marxar (...). Va fer molt de fred, molt de fred, molt de fred! Mira com va fer el fred que es van gelar les oliveres hasta la soca. (...). Ja no hi havia esperança...”

Lluïsa, va emigrar l'any 1957 amb 23 anys, l'Alt Maestrat-Barcelona.

“De l'any 57 va ser un any molt dolent, va haver una gelada terrible que va assolir tota l'agricultura des de la zona aquesta nord de la part de Castelló (...). I del 57 al 61 jo vaig fer números i eixos números no sortien rojos, sortien morats i tot! (...). Jo vaig vore que el futur no era molt favorable, ho veia una mica tèrbol i fosc i vaig dir: jo aquí no tinc res a fer (...). Allavorens dic: jo aquí hem de canviar”.

Joan Carles, va emigrar l'any 1965 amb 34 anys, el Baix Maestrat-Barcelona.

5.1.3.- L'enlairament de l'economia. El desarrollismo

A partir de finals dels anys 60 trobem una major heterogeneïtat en els motius de la migració dins de les raons socioeconòmiques. Els migrants que comencen a arribar a partir

---

²¹ Joan Carles coneix a molts altres valencians de Casa València de Gavà, degut a la seua participació en la Casa València de Barcelona. Sobre ells diu que la gelada de l'any 1956 els va arrasar els tarongers, motiu pel qual es van moure massivament a Gavà, on van crear la Casa València. No obstant això, s'ha de dir que la Casa València de Gavà va ser creada molt abans, al 1930. Va cessar les seues activitats al 1936, en començar la guerra, però després, al 1981, un grup de valencians i descendents de valencians la van tornar a refundar (Campmany, 2015). Segurament alguns dels valencians de Gavà que coneix Joan Carles degueren vindre al voltant de 1956 tal com diu, però el flux cap esta població costera catalana ja s'havia iniciat molt anteriorment.

d'esta data, quan es produeix un cert desenvolupament de l'economia espanyola, tot i que esmenten els mateixos factors d'expulsió i atracció que els valencians que van arribar en les dècades anteriors, no amaguen que als seus llocs de procedència sí que hi havia feina o ocupacions, encara que relacionades amb l'agricultura i pel que sembla en molt males condicions. És a dir, l'emigració comença a veure's més com una necessitat de progressar, sortir d'un ambient en el que no es veu un futur i, en última instància, donar més possibilitats per escalar socialment als fills. Els factors d'expulsió continuen sent molt importants, ja que esta gent continua un cicle migratori iniciat, com veurem més endavant, per familiars o coneguts de la mateixa zona, però els valencians que hem entrevistat i que van migrar a partir dels anys 60 potser no tenen una necessitat tan "poderosa" de migrar com l'havien tingut els seus paisans dècades abans amb la fam, repressió o pressió social. De fet, alguns d'estos informants no es plantegen migrar fins a que arriben a un cert punt en el que veuen que podrien progressar més en la vida i tindre un futur millor que el que s'entreveu al poble. Esta diferenciació entre els migrants d'una primera etapa (anys 40 i 50) i d'una segona (60 i 70), va ser igualment observada per Puig (1995) entre els migrants de Pedro Martinez que es van instal·lar a Sabadell. Com senyalava l'autora l'emigració havia estés els seus braços a totes les capes socials i ideològiques del moment, raó per la qual trobem, a partir dels anys 60, a entrevistats que ens parlen d'una certa posició benestant en el seu poble d'origen (Puig, 1995). Tal com deia Puig (1995: 69) *"se'n va la gent més necessitada, però també emigren famílies a les quals no els mancava el més essencial, i que cercaren en el canvi no tant treballar i menjar, sinó unes perspectives més bones i en especial un futur menys fosc per als fills i les filles"*. Efectivament, és el que argumenten alguns dels nostres entrevistats, siga en la posició de fills o siga en la posició de pares, com per exemple Empar i Joan Carles. Tant una com l'altre formen part d'un mateix nucli familiar, però es troben en dos posicions diferents. Empar migra com filla amb els seus germans i els seus pares, mentre que Joan Carles migra com a pare amb els seus fills i la seua dona. En ambdós casos els moviments estan realitzats per un matrimoni que ja ha passat el primer estat de formació i en ambdós testimonis no es senyala la manca d'oportunitats laborals al poble, que també és important, si no la manca d'expectatives de futur. A més a més, la mobilitat social ascendent dels fills emergeix en ambdues entrevistes com a causa predominant, tal i com s'apunta en altres estudis per a l'emigració espanyola a Europa en el mateix període (Oso, 2008).

“Els meus pares (per què van migrar)? Bueno suposo que una miqueta per nosaltres. El poble era un poble molt petit i suposo que per donar-se’n una vida, entre cometes, lo que ells pensaven millor. I bueno allà sí que n’hi havia feina però era una feina bàsicament d’agricultura (...). A part els pares eren joves també per fer una vida, perquè el meu pare poder tenia 45 anys o algo així i la meva mare 40 o 42, jo vaig vindre que tenia 3 anys”.

Empar, va emigrar l’any 1963 amb 4 anys, El Alto Mijares-Barcelona.

“Jo vivia bé, hi havia patrimoni, vivíem bé, però lo futur negre (...). Jo vaig vindre (...) i em va sortir faena i quan allò s’acaba, jo era cassat i arribe a casa al poble i els ho vaig dir: bueno jo ja he acabat, jo ja tinc faena. I vaig dir: jo aquí he vingut per dormir amb la dona, per estar amb la família i estar damunt dels dos fills i pujar-los i que agafen unes fites que jo no les he agafades pel motiu que sigue. Jo vaig vindre pels fills, per vore, i ho vaig acertar”.

Joan Carles, va emigrar l’any 1965 amb 34 anys, el Baix Maestrat-Barcelona.

Junt a estos, dins de la segona onada i en la mateixa segona fase que Puig (1995) va detectar, també es dona un tipus de migrant amb un perfil més paregut a la majoria dels de la tercera onada (a partir dels 90). Tots estos migrants es troben una posició certament benestant i, de fet, s’encarreguen de senyalar-nos que ells “no són els típics migrants”, a diferència, és clar, de la imatge prototípica que s’associa a una persona amb pocs recursos vinguda d’un àmbit pobre sense possibilitats. El seu cas és diferent, segons ells mateixos, i per tant, tampoc es pot associar al clàssic patró pobre-ric (Marín, 2009). Es tracta de persones que es van desplaçar a Catalunya després de presentar-se a una plaça i guanyar-la o d’altres que volien continuar amb la seua carrera laboral o els seus estudis. Per tant, alguns inclús van tindre temps per preparar-se una oposició, factor que requeria moltes vegades estar un temps sense treballar per dedicar-se a estudiar i, freqüentment, pagar per un preparador. A banda de les raons econòmiques i de promoció social que comparteixen - tant entre els sectors més humils com en els més benestants- s’entrecreuen en estos testimonis altres motivacions d’altre signe que veurem més endavant. En el cas d’Isona el paper de la llengua és fonamental i en el de Jordi és més bé casual el fet d’haver triat Catalunya.

“Jo vaig vindre a Catalunya l’any 1967 perquè vaig fer oposicions d’institut i és la plaça que em va tocar, em va tocar a Figueres (...). Però vull dir que no vaig venir de migrada sinó que vaig venir per designació d’unes oposicions (...). Vaig estar com 1 any (preparant les oposicions), però de seguida es van presentar unes eleccions i vaig guanyar la placa número 3”.

Isona, va emigrar l’any 1968 amb 25 anys, L’Alcoià-L’Empordà.

“Jo estava en aquell moment fent el servici militar obligatori de l'època, no? Aleshores sortiren convocades 3 places de professor (...). Aleshores vaig cursar la instancia i vaig i guanyo (...). I això és la meua vinguda aquí a Barcelona. Jo no soc aquell típic emigrant que ve a treballar aquí sinó que jo soc diferent”.

Jordi, va migrar l'any 1969 amb 22 anys, la Ribera Alta-Barcelona.

Però també, com s'ha pogut observar en els testimonis anteriors, dins d'este mateix període tenim entre els nostres entrevistats un dels casos més coneguts de valencians que viuen i treballen actualment a Catalunya: els professors i mestres.

5.1.4.- Els professors, mestres i altres professionals qualificats

Si bé la arribada de milers de professors valencians a Catalunya des de mitjans dels anys 90 i sobretot des de la dècada del 2000 és ben coneguda, la seua presència no és ni molt menys un fet recent. Abans de l'extensió del Programa d'Immersió Lingüística que es produeix en el curs 1992-1993 -inclús abans de la implantació d'este model com a prova pilot en algunes escoles de l'AMB en el curs 1983-1984- alguns valencians ja van dirigir-se a Catalunya per exercir com a docents. Això és el que hem pogut documentar amb alguns dels nostres testimonis de la segona onada, alguns dels quals viuen en Catalunya des de fa gairebé 40 o 50 anys. A primera vista podria semblar que ens trobessem front casos aïllats, però una vegada analitzades les dècades d'arribada d'aquelles persones classificades al cens de l'any 2011 com *“Professionals de l'ensenyament infantil, primària, secundària i postsecundària”* ens hem trobat amb números que confirmen que esta corrent no es va iniciar ni molt menys a mitjans dels anys 90. I és que des de 1970 fins l'any 2000, el nombre d'arribades dels professionals de l'educació es va mantindre gairebé en el mateix percentatge dècada rere dècada: un 12,6% entre 1970 i 1979, un 13,1% entre 1980 i 1989 i un altre 13,1% entre 1990 i 1999. Els entrevistats coincideixen en les seues causes amb les que actualment addueixen alguns dels testimonis de la tercera onada: la facilitat per entrar a les llistes d'ensenyament i treballar, a diferència del País Valencià. Altres, en canvi, venen explicades pel context social de l'època. Ens trobem a finals dels anys 70 i principis dels 80, en plena Transició espanyola, quan encara regien certs mecanismes de relacions socials heretats de la dictadura, per tant, és normal que una de les raons argumentades per migrar a Catalunya s'haja de relacionar amb un sistema de relacions ben present llavors en part de la societat: *l'enxufisme*. Igualment, estos migrants no incideixen en la penúria de les seues zones d'origen, aspecte lògic, ja que les condicions econòmiques no eren les mateixes als anys 70 i 80 que als anys 50 i 60. Sí que els ha tocat viure un període de crisi, però poden

treballar en un camp que demanda professionals dels seu àmbit, com els ha passat exactament als professors valencians que han emigrat més recentment a Catalunya.

“Jo més que la motivació, o tant com la motivació pedagògica, o de la feina, me venia de fer les dues coses. Perquè deien de les llistes abans per entrar a treballar a magisteri a Castelló era una cosa quimèrica mentre que aquí n’hi havia, com ara mateix, molta demanda de professorat. I vaig vindre ací.”

Ximo, va migrar l’any 1978 amb 21 anys, l’Alt Maestrat-Barcelona.

“Doncs havia estudiat magisteri i volia ser mestra i (...) portava la vocació de ser mestra i no de treballar en un institut (...). Vaig anar a Catalunya perquè aquí sí que demanaven mestres. Però demanaven mestres que tingueren l’especialització de català i vaig vindre com a especialista de català que és els que els hi feia falta aquí (...). I vaig renunciar a la plaça que havia demanat allà (al País Valencià) en un institut per vindre-me’n aquí (...). M’havia presentat a oposicions allà, però allà, en aquella època, les oposicions eren per enxufe que deien, llavors les persones ja estaven, les places. Vaig arribar fins al segon examen amb bona nota i tot, però el tercer no el passaves, perquè eren 10 places cada 100 persones, i a més estaven donades. Les meues amigues per exemple ho van comprar, van comprar la plaça”.

María, va migrar l’any 1982 amb 23 anys, La Marina Alta-Mataró.

No obstant això, ha sigut amb el començament del nou segle quan les arribades dels docents valencians i altre tipus de personal qualificat es van multiplicar. D’esta manera, només en els primers 11 anys del segle XXI van migrar a Catalunya el 54% dels professors i mestres registrats al cens del 2011. Açò s’ha degut fonamentalment a dos factors. En primer lloc, fins l’any 2016 per entrar a la borsa d’ensenyament a Catalunya no calia presentar-se prèviament a oposicions i aprovar-les, com sí que era requisit imprescindible al País Valencià. I en segon lloc, a partir del curs 2006-2007 es va implantar a Catalunya la sisena hora en l’educació primària pública, aspecte que va representar un esforç important en inversió de recursos en el sistema educatiu i que es va traduir en la contractació massiva de personal²². A més a més, a això l’hem d’afegir que el sistema de substitucions de docents que causaven baixa en Catalunya funcionava molt millor que al País Valencià -on les baixes podien estar sense cobrir-se durant mesos mentre que en Catalunya al cap de 3 dies ja es cobrien²³- i que la Generalitat Catalana convalidava els certificats d’idioma

²² “Educació oferirà 16.000 places de mestres i professors en tres anys”.

<https://www.elperiodico.cat/ca/societat/20061111/educacio-oferira-16000-places-de-mestres-i-professors-en-tres-anys-5402409> (data de consulta: 15 de maig de 2018).

²³ En els anys mes durs de la crisi, el Ministeri d’Educació va decretar que si la baixa d’un professor era inferior de 15 dies podia estar sense cobrir-se. A més a més, al llarg de tots estos anys nombrosos mitjans de premsa van documentar com de precàriament es cobrien les baixes al llarg del País Valencià, per exemple “El Síndic investiga el sistema de sustitución de las bajas del profesorado en los institutos de la provincia”.

<http://www.europapress.es/comunitat-valenciana/noticia-sindic-investiga-sistema-sustitucion-bajas-profesorado-institutos-provincia-20121008140543.html> (data de consulta: 24 de maig de 2018)

o “Como no substituir un profesor en un més”.

valencià expedit per tindre el requisit lingüístic, cosa que a l'inrevés no passava. Per tant, la rapidesa i facilitat a l'hora de treballar en el món educatiu en Catalunya contrastava amb la dificultat que senyalen els nostres entrevistats que es donava al País Valencià²⁴. Tot això, i segurament la proximitat geogràfica, ha fet que actualment la presència de professors i mestres valencians a Catalunya siga ben coneguda i haja estat recollida en mitjans d'informació generalista. L'any 2011, per exemple, La Vanguardia anunciava amb la notícia "*Más profesores valencianos en los colegios de Catalunya*" que el curs escolar 2011-2012 arrancava amb 3.361 docents valencians i que en alguns centres educatius, fins i tot, la meitat dels treballadors eren valencians²⁵. Així i tot, a pesar de ser estos casos molt majoritaris entre els nostres participants (un total de 9 dels 20 testimonis de la tercera onada), també hi ha d'altres que han trobat en Barcelona una feina no relacionada amb l'ensenyament, al ser una gran ciutat on en teoria hi ha més dinamisme econòmic i oferta laboral que als seus llocs d'origen.

"I em vaig apuntar a la borsa només vaig tindre vaig tindre el CAP, s'obria moltes vegades la borsa (...). I a la borsa va ser superràpid (...). Va haver un moment en que treballar a les llistes era molt fàcil (...). Sempre tenies feina".

Pep, va migrar l'any 2003 amb 23 anys, La Marina Alta-Gandesa.

"Vaig entrar tard a la docència perquè estava treballant a l'administració pública i, bueno, vaig prendre la decisió de pujar cap aquí dalt a buscar feina perquè a València era impossible treballar de profe (...). I em vaig demanar ja directament Girona i en 10 dies em van donar (la plaça)".

Narcís, va migrar l'any 2004 amb 30 anys, La Marina Alta-Tarragona.

"Pues vaig arribar a Catalunya al 2008 i (...) eixe mateix any em vaig presentar a les oposicions i com no vaig treure trelat també em vaig apuntar a la borsa de Catalunya i entones aquest mateix any me van cridar per la borsa de Catalunya. Entones, en octubre del 2008 (...), encara no havia hagut com la crisi així financera i la veritat encara estava tot, joder, que encara n'hi havia bastant faena i ací a Catalunya encara estaven en la sisena hora a les escoles i com necessitaven molts mestres... Entones n'hi havia molta facilitat per apuntar-te a la borsa".

Raimon, va migrar l'any 2008 amb 27 anys, La Costera-Barcelona.

<http://www.diarioinformacion.com/alicante/2012/10/30/sustituir-profesor-mes/1309912.html> (data de consulta: 24 de maig de 2018).

²⁴ Com per exemple recollia el diari Levante el gener de 2011: "*El estancamiento de las bolsas deja en paro a unos 1.600 profesores*".

<http://www.levante-emv.com/ensenanza/2011/01/19/estancamiento-bolsas-deja-paro-1600-profesores/775089.html> (data de consulta: 24 de maig de 2018).

²⁵ La Vanguardia, edició impresa, 14 d'octubre de 2011, "*Más profesores valencianos en los colegios de Catalunya*". També disponible mitjançant una altra web que cita la notícia:

http://www3.escolacristiana.org/wp_recullpremsa/2011/10/la-vanguardia-mas-profesores-valencianos-en-los-colegios-de-catalunya/ (data de consulta: 24 de maig de 2018).

“Vaig estar un any a l’atur i la veritat que al meu camp al País Valencià és impensable poder treballar dignament, al menys fa un parell d’anys. Aleshores un bon dia un dels meus professors de la universitat -jo he estudiat a l’Oberta- em va oferir una oferta de treball aquí a Barcelona. Vaig venir un dijous, vaig fer l’entrevista final, vaig tornar a València i dissabte estava venint ja cap aquí carregant amb les coses. Després d’estar un any a l’atur vaig dir: bueno obrit portes més enllà de València per buscar feina i vaig mirar cap a Barcelona”.

Emili, va migrar l’any 2013 amb 29 anys, La Marina Alta-Gandesa.

5.1.5.- Els estudiants

Dins de les motivacions laborals també trobem els que declaren que han vingut a estudiar a Catalunya. En aquest cas, a excepció d’un informant de la segona onada, són únicament els migrants de la tercera, ja que és en les generacions més joves on s’ha generalitzar l’ensenyament superior i universitari. Catalunya ha esdevingut en les últimes dècades un centre d’atracció universitària per la població valenciana, i això ho certifica el fet de que el màxim de moviments realitzats per població valenciana des del País Valencià a Catalunya entre 1988 i 2013 es situés al voltant dels 17 i 18 anys, immediatament abans de la incorporació a la vida universitària (Domingo i Pitarch, 2015: 18). A més a més, és important assenyalar que el motiu de triar Catalunya, i més concretament Barcelona, com a destinació en tots els nostres informants d’este perfil s’ha de relacionar amb altre factor: l’influx o capacitat d’atracció que exerceix la ciutat com a metròpoli cultural i moderna, la veuen com una mena de destinació idíl·lica. Si bé dins d’estos valencians s’han vist casos d’estudiants que venen a Barcelona a realitzar una carrera universitària, el fet d’haver vingut a Catalunya no es pot desmarcar de l’atracció que per determinats motius exerceix sobre ells la ciutat comtal, i més si tenim en compte que alguns venen de llocs on hi ha universitats i on poden estudiar perfectament la carrera que volen. De fet, de vegades, els entrevistats especifiquen que al País Valencià tenien una situació relativament estable però, tot i així, van escollir mudar-se a Barcelona. L’experiència barcelonina per algunes generacions de valencians a la seua joventut no estaria gaire allunyada de la dels *erasmus* d’altres països, essent esta una causa vital per a moure’s. En resum, estos valencians i valencianes no venen només perquè l’única eixida que tenen per estudiar o treballar està fora del País Valencià i es troba en Catalunya, sinó tant perquè es volen allunyar del seu lloc de residència habitual com perquè els atrau molt Barcelona i volen viure en ella, com en el cas de Marc i Cecília.

“I ja en aquell moment em parlaven molt bé de Barcelona, havia vingut de visita un parell de vegades (...). Venia jo sol, a veure la ciutat, com anava també a Madrid i anava a València ciutat eh (...). I m’agradava molt. M’agradava molt Barcelona, la mirava com el Nova York espanyol, era com: guau com mola, és on jo vull viure, seria un somni viure a Barcelona (...). Era com la tierra prometida, no? I vaig pensar i per què no? (...). Si pots, bueno, anem a provar-ho”.

Marc, va migrar l’any 2002 amb 21 anys, La Vall d’Albaida-Barcelona.

“Perquè com volia fer periodisme no me convenia la carrera en la Universitat de València. Tampoc me convenia la situació laboral. I m’atreia molt la idea d’anar a Barcelona (...). M’atreia molt la ciutat de Barcelona”.

Cecília, va migrar l’any 2012 amb 18 anys, el Camp de Túria-Barcelona.

5.2.- Les motivacions polítiques i socials

A banda del tipus de migració de caràcter econòmic i sens dubte la més coneguda, les fonts orals ens han apropat a altres casos de difícil captació i que podrien explicar alguns moviments de llavors. D’esta manera, també hem trobat raons de tipus social i polític. No és un cas únic, ja que diferents autors han estudiat situacions similars en diferents zones d’Espanya, on nombroses persones van utilitzar la migració com a forma de fugir de la repressió econòmica, social i política de la dictadura (Puig, 1995; Marín, 2009; Díaz, 2016). Esta repressió es va estendre des del mateix 18 de juliol del 1936 fins a la mort de Franco, en 1975, així que no és estrany que al nostre univers hi haja valencians que van migrar a Catalunya al llarg de tot el període. I és que les grans ciutats, com Barcelona i l’Hospitalet de Llobregat²⁶, van esdevenir llocs de refugi que podien proporcionar invisibilitat i anonimat, o el que és el mateix, una protecció segura. Com no, el paper de les xarxes migratòries de recolzament polític juguen un punt essencial estos casos. Sense elles, els nostres informants s’haurien dirigit a altres destinacions.

5.2.1.- La repressió de la postguerra

Reproduïm primerament el fragment de Just, que il·lustra a la perfecció el que va significar la repressió i la persecució immediata de la postguerra d’uns dels sectors més perseguits

---

²⁶ Barcelona ja era una gran ciutat des de principis del segle XX amb més de 500 mil habitants, però és que en 1930 arriba al milió, degut en gran part a la immigració (López-Gay, 2007). L’Hospitalet de Llobregat arribà al seu màxim l’any 1981 amb 295.073 habitants censats, però l’any 1970 ja allotjava gairebé 242 mil persones, essent la segona ciutat de Catalunya llavors.

després de 1939: el dels mestres²⁷. Just era fill d'una mestra republicana que va ésser depurada. Lluny d'oblidar-se de participar activament en algun grup polític, la mare va continuar militant clandestinament i fent activitats de diversa índole. És degut a un acte en el que la mare del nostre participant i altres companys van penjar banderes republicanes en diferents punts de València la matinada del 13 al 14 d'abril de 1946, pel fet que van començar a investigar-los i detenir, un a un, als diferents membres del seu grup. El 17 de març de 1947, van anar a la casa de Just uns companys de sa mare, on van informar-la de que l'havien delatat i l'anaven a detindre al dia següent, fet que va precipitar la seua fugida.

“Jo el primer punt que t'he de dir és que jo no vaig decidir (migrar a Barcelona), ho va decidir la política i ho va decidir ma mare (...). A ma mare estàvem... Era viuda, havia mort mon pare, érem tres germans (...) i el dia 16 de març del 47, 16 de març del 47, li venen, no sé qui, no sé qui perquè jo d'això no m'entere, sé que a la mare li varen vindre a donar-li unes direccions de Barcelona i el bitllet de tren per la nit (...). I varen anar allà i varen dir: tinc agarra este bitllet, agarra esta nit mateix” però aixis, aixis, de dos hores! Agarra quatre robes, agarra la maleteta, posat a l'estació del Nord i agarra el tren esta nit i demà pel de matí t'esperen a Barcelona, però ves-te'n esta nit perquè si no demà vindran a buscar-te a tu. I ens vàrem quedar amb m'abueta, els tres germans (...). Ma mare va vindre a Barcelona, va estar acollida per les forces polítiques d'esquerres a Barcelona, sobretot en Poblenou que havia una gran xarxa diriem d'esquerrans i allí va anar a viure a casa d'un no sé, un republicà. Allí ella después va llogar una habitació, va buscar treball, bueno es va, ma mare havia sigut en la guerra mestra, lo que passa que después li varen borrar el títol, no va tindre, no va poder exercir de mestra (...). Ella a València ja no podia tornar, ella no podia tornar a València”.

Just, va migrar l'any 1947 amb 12 anys, València-Barcelona.

Tanmateix, el clima de terror que es vivia llavors en el bàndol dels vençuts va donar lloc a un secretisme que es va estendre per tota la societat: entre els amics, les famílies, etcètera. Molts dels represaliats mai van parlar de política entre ells o amb els seus fills per, d'alguna manera, protegir-los i protegir-se a si mateixos. Precisament és el que reflecteix Just, el qual al llarg de l'entrevista, sempre ens va insistir en que sa mare mai li va contar res de les seues activitats polítiques, ni a ell ni a cap dels seus germans, sinó que es va assabentar al cap d'un temps o mitjançant determinades actitud de la mare.

---

²⁷ Després de la institucionalització del nou règim franquista els mestres i professors universitaris van ser represaliats i depurats a gran escala (Baldó, 2011). A més a més, els mestres, per la seua idiosincràsia, eren una de les figures que més van patir la repressió, puix que juntament amb els retors, eren un dels elements fonamentals per “controlar” ideològicament al poble, sobretot en l'àmbit rural (de Pablo, 2007).

“Jo crec que els polítics s’oloren, saps que vull dir-te? S’oloren, jo no, jo t’ho... En ma casa es feien reunions, en el any 63, 64, es feien reunions polítiques... Jo no participava, jo ja tenia una certa edat però tant als meus germans com a mi ma mare ens feia anar a dormir i lo que te puc dir que a l’endemà, quan s’alçàvem, la taula estava plena de cigarrets i tasses de cafè. O siga que s’havia passat tota la nit parlant de política, no sé de que es parlava, no te puc dir, jo no he participat en este sentit”.

Just, va migrar l’any 1947 amb 12 anys, València-Barcelona.

Com a últim punt d’esta categoria volem destacar el de la dona de Pere, un dels migrants de la primera fornada de la postguerra vinguts del Vinalopó Mitjà. Durant l’entrevista només vam poder saber que la seua muller era de Borriana (Castelló), però després vam poder conèixer un poc més sobre ella i la seua família. El sogre de Pere, Juan, era nascut a Múrcia i la sogra a Borriana, on el matrimoni es va cassar i on va nèixer la futura dona de Pere. Juan havia treballat de xofer durant un bon temps i quan va esclatar la guerra va treballar com a conductor d’ambulàncies a l’exercit republicà, arribant a ser, fins i tot, xofer personal de Manuel Azaña. Al acabar el conflicte tota la família va tornar a Borriana -ja que en els 3 anys que va durar van viure fora-, però un capellà els va delatar i els hi van cremar la casa. Després d’això van decidir anar a viure a l’Hospitalet, on residia un germà del sogre del Pere. Per tant, si bé la raó de la migració de Pere no ve explicada per la repressió, sí que ho ve la de la seua dona, també valenciana.

5.2.2.- El control social dins del règim

Dins d’esta tipologia hem enquadrat els moviments de tipus social, molt relacionats amb els polítics. I és que en temps de la dictadura, on existia un gran control de la població, si bé hi ha migrants que es desplacen a Catalunya per motius econòmics o laborals, no dubten en afirmar que entre les seues motivacions estava també l’escapar d’una societat rural que els ofegava. Al llarg de tota la dictadura franquista, però sobretot durant els primers anys, els mecanisme de control social sobre la població per part de l’aparell estatal funcionaven perfectament, mantenint-se una important vigilància sobre la moral, l’opinió popular i l’espai públic (Del Arco, 2016: 83). D’esta manera, algunes persones que migraren durant estos anys van emprendre la seua migració com a mitjà de resistència passiva per fugir de les mesures de control social imposades pel règim (Marín, 2009; Díaz, 2016). Josep, un dels nostres informants, exemplifica a la perfecció aquell moviment gens nou que Max Weber va batejar com a *dret de fuga* i que Marín explicava perfectament en el seu treball (2009: 127-128): *“darrere l’abandó del camp hi havia el rebuig implícit a un món presidit per relacions de dominació patriarcal, absolutament petrificades, i la*

fuga en direcció a les ciutats lliures de l'oest, on no només hi havia salaris potencialment més elevats, sinó unes formes de vida que obrien perspectives". Josep va guanyar unes oposicions a Correus, i va vindre a Barcelona a treballar, però la seua motivació principal no ve explicada únicament per una raó de tipus econòmic o laboral. És a dir, ell no va estar empentat per les circumstàncies laborals a moure's més de 500 quilòmetres de la seua ciutat d'origen, ho va buscar. Tenia una situació relativament estable al seu poble i podria haver-se quedant treballant la terra de la seua família o, després d'aprovar les oposicions, buscar una plaça de carter més a prop del seu poble, però no vol. Josep busca escapar de les mesures de control social que existeixen al seu poble. Busca, tal com ens diu, la "seua" llibertat -i en cap cas ens parla d'una llibertat associada a valors polítics sinó socials-, una empresa que al seu lloc d'origen resultava certament complicada, a través de moure's a una gran ciutat com a Barcelona, on no ha de cenyir-se als comportaments patriarcals dels que Weber parlava.

"Jo no tenia necessitat de vindre'm del poble perquè els meus pares tenien bancals (...) i ens defeniem bé. Però jo quedar-me en el poble representava que jo tenia que casar-me amb una xica del poble, hi havia la costum, ara ja no n'hi ha la costum (...). A mi sempre m'ha agradat, soc molt lliure, la llibertat, i entones jo no volia cassar-me amb una persona que em proposaren ni este ni l'altre, jo volia fer-m'ho jo, tant si m'eixia bé com malament. I allavors vaig pensar: mira saps què? Antes d'enamorar-me d'una xiqueta d'allà em vinc ací a Barcelona".

Josep, va migrar l'any 1952 amb 21 anys, la Safor-Barcelona.

5.2.3.- Els moviments d'oposició a la dictadura franquista

Molt allunyat en el temps, però també en el Franquisme, trobem entrevistats que addueixen raons polítiques, com Joel, un activista polític per la pau que ha de fugir de la seua localitat d'origen i acaba en l'Hospitalet, un lloc perfecte per viure en l'anonimat. De fet, al llarg de l'entrevista s'encarrega de dir que llavors era molt fàcil fer vida sense documentació oficial i treballar perfectament, a diferència d'ara. Esta facilitat per trobar feina durant estos anys va ser senyalada d'igual manera per altres informants del nostre estudi (Joan Carles i Just, per exemple) i observada en altres treballs qualitius sobre l'emigració de postguerra (Puig, 1995). El moviment de Joel l'hem d'emmarcar en el seu context, durant el final de la dictadura, quan van començar diversos moviments d'objeccions de consciència i pacifisme, en un dels quals el nostre entrevistat va participa activament. Estos moviments fins a la dècada dels setanta van ser minoritaris i poc coneguts a l'Estat Espanyol, però des de la dècada anterior ja hi havia diferents grups i militants al llarg de tot l'Estat. Feien trobades i reunions clandestines, però també

campaments, on participaven gent d'Euskadi, Madrid, Barcelona i el País Valencià (Ordás, 2016), d'on procedia Joel, el nostre testimoni.

“Aquí vaig vindre en agost del 73(...). Vaig a la presó a Cartagena. Estic dos anys, tres mesos i un dia. Al sortir fem un projecte de que tenia que anar a Belfast (...). I allà el projecte falla perquè estaven en un moment molt, molt, l'IRA, les bombes i el lio i vam dir no, no, no es pot passar (...). Això va fallar i llavors ens van quedar amb l'opció de demanar l'exili en Toulouse o tornar. I vaig decidir tornar. I em van dir: tu tranquil que allí en Barcelona hi ha molts clandestins. I des de llavors estic aquí”.

Joel, va migrar l'any 1974 amb 24 anys, l'Alcoià-Sant Just.

5.2.4.- Exili en ple segle XXI

La qüestió de qui emigra està íntimament relacionada a quan i per què emigren (Puig, 1995) i els tres casos anteriorment analitzats exemplifiquen alguns dels moviments majoritaris realitzats per represaliats durant la dictadura o que simplement estaven en contra del règim establert²⁸, dos van ser fugitius o fill de fugitius i un tercer va exercir el seu *dret de fuga*. No obstant això, volem citar dins d'esta mateixa categoria el testimoni d'una dels nostres entrevistats, la qual ens parla, en ple segle XXI, d'exili per motius o raons socials. Ens trobem ací amb dos tipus de motivacions que s'entrecreuen. Aloma es va desplaçar a Catalunya per poder treballar com a professora, però també perquè buscava escapar d'una societat rural, en la qual sentia un cert tipus de control social. Amb el seu desplaçament a Barcelona, com a gran ciutat, buscava l'anonimat i el poder eixir d'un entorn al que considera retrògrad i en el que es sent, d'alguna manera, senyalada. En certa manera, Aloma exerceix el *dret de fuga* de la societat on viu en ple segle XXI.

“Jo també pense que en el meu cas, i conec més casos, que hi ha hagut un doble exili, l'exili laboral i el sexual (...). Conec molta gent que estan ací vivint. Que això, han viscut en València i després se n'han vingut ací (...) Sobretot de pobles (...). Però sí que és de veres que et sents sempre el “fill de” o la “filla de”. Pues te'n vas fora del poble i fas lo que et dona la gana i no li dones explicacions a ningú. Entonces sí que conec molta gent del voltant dels meus pobles, pues això sobretot molts mariques que se n'han vingut a viure a Barcelona (...). Tenim un doble exili, un doble exili en el qual, clar pues allí nos sentim menos còmodes. I no és que ací te tracten en bandeja, però tens l'anonimat, saps?”.

Aloma, va migrar l'any 2009 amb 23 anys, la l'Alcoià-Barcelona.

---

²⁸ Per veure més motivacions a l'hora de migrar durant la dictadura en el bàndol dels vençuts que les que s'han pogut observar en esta investigació pot veure's el treball de Tudela (2015), on, a través de l'anàlisi de l'emigració granadina a la Barcelona de postguerra, ens enumera les següents: provocacions i agressions, incautacions, guerrilla, desterraments i transformacions mentals en la pagesia.

5.3.- La formació de la parella

Igualment, hem pogut trobar altres tipus de motivacions que podríem emmarcar dins de la formació de la parella: és tracta de valencians que van migrar a Catalunya per viure amb la seua dona/núvia o el seu home/nuvi. Alguns es van moure juntament amb la parella des de les seua zona d'origen de llavors -que no era necessàriament el País Valencià-, mentre que altres ho van fer en solitari, ja que la parella ja vivia en el Principat. Si bé és cert que en alguns casos les motivacions de tipus nupcial poden estar relacionades amb les de tipus econòmic o laboral com és el cas de Ximo -o fins i tot amb les de tipus polític (Ortuño, 2010)-, en la majoria de les trajectòries analitzades en que es produeix un moviment per esta raó, no s'entreveu un motiu secundari que acompanye a esta migració. Ara bé, dins dels testimonis que reproduïm a continuació és important senyalar que el primer moviment migratori, protagonitzat per Frederica, correspon a un d'arrossegament, mentre que en els altres dos no es dona, és a dir, la persona estava instal·lada prèviament en el lloc de residència. Esta tipologia de migració no coneix períodes d'intensificació com podria ser la vinculada a les raons de tipus econòmic, moltes vegades lligades a una situació de crisi, o de tipus polític o social. No obstant això, és possible que este tipus de moviments haja augmentat en els últims anys degut a les noves tecnologies, que possibiliten comunicar-se entre sí a dues persones que estiguen allunyades, independentment de la seua distància. Així, per exemple, Noemí es va mudar a Catalunya arrel de conèixer a la seua parella per internet.

"I la raó va ser la feina del meu marit. Nosaltres estàvem vivint a Navarra i bueno li varen oferir una feina aquí i aleshores pues això va ser que vàrem venir".

Frederica, va migrar l'any 1974 amb 25 anys, La Safor-Barcelona.

"No vaig vindre tant per la feina sinó perquè la meua xicota de l'època, que és ara la meua muller, vivia aquí. Entonces pues jo més que la motivació, o tant com la motivació pedagògica, o de la feina, me venia de fer les dues coses. Perquè deien de les llistes abans per entrar a treballar a magisteri a Castelló era una cosa quimèrica mentre que aquí n'hi havia, com ara mateix, molta demanda de professorat. I vaig vindre ací".

Ximo, va migrar l'any 1978 amb 21 anys, l'Alt Maestrat-Barcelona.

"Jo, a vore, al 2008 vaig conèixer a la meua anterior parella i bueno vam estar dos anys sortint a distància i dos anys després com vaig acabar la carrera vaig venir aquí a viure amb la meua parella i a buscar feina. I des de llavors estic aquí".

Noemí, va migrar l'any 2010 amb 22 anys, l'Horta Nord-Lleida.

En el cas en que es produeix la migració d'arrossegament s'observa com la dona va seguir a l'home en la migració, igual que com en tots tres casos els moviments estaven protagonitzats per gent jove -entre 21 i 35 anys-, tal com ja havien constatat altres estudis per estes tipus de migracions (Cabré i Muñoz, 1987; Recaño, 2010). Igualment, ens trobem amb parelles o matrimonis de diferent origen provincial, ja que cap de les parelles analitzades dels nostres informants era valenciana: en el cas de Frederica el seu home era basc i en el de Ximo i Noemí el nuvi i novia eren catalans. Ara bé, en el cas de Ximo, no deuríem passar per alt que la seua parella és filla d'emigrants castellonencs del seu mateix poble, els quan es van desplaçar a Barcelona en la immediata postguerra. Este matrimoni és fruit de l'espai de comunicació establert entre els emigrants que retornen cada any al poble amb motiu de les vacances i els nadius que encara continuen vivint allà. Per tant, ens trobem darrere d'una estratègia matrimonial que podria explicar alguns dels matrimonis actuals entre valencians i catalans, en els quals estaríem més a prop de matrimonis homogàmics que no d'heterogàmics, com, malgrat això, les fonts d'anàlisi establirien a l'hora d'analitzar el lloc de naixement entre els dos contraents.

Entrevistador: *"I la teva dona és catalana supose?"*

Ximo: *"Ella és barcelonina, catalana, filla d'emigrants vilafranquins a Barcelona"*

Entrevistador: *"També del teu poble?"*

Ximo: *També del poble. Ens vam conèixer a l'estiu, ella estíuejava allí, jo vivia allí. Després Castelló, Vilafranca, vacances i això. I bueno vam seguir el fil des de molts joves que ens coneixíem. Els seus pares (...) eren originals també de Vilafranca, les dos famílies i ells.*

Ximo, va migrar l'any 1978 amb 21 anys, l'Alt Maestrat-Barcelona.

En resum, el perfil demogràfic d'estos migrants és bastant divers, es tracta de valencians de diferents àmbits professionals, de la segona i tercera onada, tant de zones rurals com urbanes i amb parelles d'un diferent origen provincial. Una diversitat fruit d'uns motius de la migració que poc tenen a veure amb motivacions polítiques, socials o econòmiques i que per tant, poden influir en tots els sectors de la població, independentment de l'edat, el sexe o el perfil ocupacional, per exemple.

5.4.- Un conjunt de causes relacionades

Gràcies a les entrevistes hem pogut veure les raons que van marcar a molts valencians que van migrar a Catalunya. Tanmateix, en molts dels casos anteriors, sembla que els seus moviments migratoris no s'expliquen per una única causa. Excepte en els testimonis de la immediata postguerra, que van fugir expulsats per la misèria, en la resta de categories

vistes alguns dels entrevistats van argumentar raons o motius secundaris relacionats entre si. Ací, si bé Joan Carles o Lluïsa van fugir per poder progressar o tindre una feina, el seu moviment ve explicat també per la mala anyada que va afectar les collites de la província de Castelló; igual que Josep, que malgrat que adduïa un tipus de causa social per migrar, va oposar per obtenir una feina; cas semblant al d'Isona, que va oposar perquè volia ser mestra, però que no ho hagués fet a Catalunya si no fos per la llengua com veurem més endavant. Inclús en els testimonis més d'última hora i més joves, s'entrecreen més motivacions que expliquen la seua arribada a Catalunya. Sandra, per exemple, addueix raons econòmiques, ja que la seua germana estava vivint en Barcelona i per a la família representava un esforç menor el pagar només un pis; Pasqual, en canvi, argumenta mòbils de tipus nupcial, ja que té una núvia a Barcelona a la que venia vindre a visitar sovint. No obstant això, este últim deixa molt clar que el motiu de migrar a Barcelona no es pot desvincular de l'atracció de la urbs ni de la carrera que vol estudiar, deixant com a motivació secundària el fet de que la seua núvia de llavors visqués a Barcelona.

"I tenia clar que volia vindre a Barcelona perquè la meua germana gran, que té 2 anys més que jo (...) en eixe moment estava fent segon de traducció a l'Autònoma. (...). Entonces jo tenia clar que anava a vindre a Barcelona per lo que havia vist a casa i per influència familiar clarament (...). I a partir d'ahí vaig mirar quines carreres feien per ací (...). I entonces ja vaig decidir al juny de que, abans de fer la selectivitat i tot, de saber la nota, vaig decidir que volia fer comunicació audiovisual a Barcelona".

Sandra, va migrar l'any 1994 amb 18 anys, El Baix Maestrat-Barcelona.

Pasqual: *"Tinc una novia, sí, una relació, que va fent-se forta i vaig anant i vinguent (...). El 2006 ja vinc i m'instal·le ací per estudiar, per estudiar una llicenciatura i treballar.*

Entrevistador: *O siga tu vens per la parella més que res, no?*

Pasqual: *No.*

Entrevistador: *No?*

Pasqual: *No i sí. Supose que amb això, supose que això va fer molt en este cas, però realment el motiu de vindre ací va ser perquè Barcelona sempre era un món per mi un poc utòpic val? Barcelona sempre m'havia sonat com a algo molt gran, molt idíl·lic, possiblement des de menut (...). Lo que passa que vaig vindre única i exclusivament ací perquè feien dos assignatures de música mediterrània. Eixes assignatures a mi em van cridar l'atenció perquè no estaven en la resta de l'Estat i perquè la possibilitat que... En València ni de conya perquè a València estava acabada de fer i era a la Universitat Catòlica de València a la qual jo no pensava anar per res del món"*

Pasqual, va migrar l'any 2006 amb 22 anys, la Vall d'Albaida-Barcelona.

6.- El paper de la llengua

Arribats a este punt, ens preguntem quin ha sigut el paper de la llengua en estes migracions. Si distingim els discursos de la segona onada de la tercera sembla que pels primers el saber valencià no significués un punt clau a l'hora de triar Catalunya com a lloc de destinació. De fet, alguns no troben relació en parlar valencià i haver vingut a Catalunya, a pesar de que la majoria són valencianoparlants de llengua materna. I és que pels migrants de la segona onada el paper de la llengua és totalment secundari i en part és lògic, ja que els seus moviments s'han d'emmarcar en l'èxode de centenars de milers de migrants de tot l'Estat que arribaren a Catalunya a dedicar-se en ocupacions relacionades amb la indústria o els serveis, però també en un context lingüístic totalment diferent. Durant el Franquisme, l'ús del català estava prohibit a l'administració pública, a més de no ser un requisit imprescindible per a aconseguir una feina com passa actualment en alguns llocs. Per tant, és lògic que quan se'ls hi preguntés per les motivacions a l'hora de vindre a Catalunya en cap moment va eixir la llengua com a motiu principal o secundari. Si algun paper ha tingut la llengua catalana en la migració dels valencians als anys cinquanta i seixanta no va ser en la selecció, sinó, possiblement, en la percepció que tenien els catalans dels valencians, el que s'hauria pogut traduir en una més ràpida mobilitat social d'estos últims, quan no es tractava de funcionaris. Tot i això, dins de la segona onada sí que hem pogut trobar algun testimoni de gent que va triar Catalunya com a lloc de destinació pel fet de ser un territori catalanoparlant, com Isona. Si bé vol ser mestra, el fet que explica el seu desplaçament a Catalunya en comptes d'un altre territori és exclusivament lingüístic.

"Aleshores en la llista (de places vacants per treballar) que fos catalanoparlant només quedava Figueres, i per tant... No sabia ni on era Figueres, saps? Ho vaig triar a l'acte perquè era catalanoparlant".

Isona, va emigrar l'any 1968 amb 25 anys, L'Alcoià-L'Empordà.

Sens dubte, la llengua ha esdevingut un factor positiu de selecció per a la majoria dels informants de la tercera, decantant la balança a favor de Catalunya front a altres territoris. Darrere d'això tenim dos causes fonamentals. Primer, les persones arribades d'altres parts de l'Estat que volen treballar a Catalunya en determinats llocs de feina han de complir el requisit imprescindible d'assolir un nivell suficient de català, nivell que molts valencians (com balears) ja tenen al ser el català, en la seua variant occidental, la seua llengua materna (de fet, tots els entrevistats que es dediquen a la docència la tenen com a llengua materna).

I segon, moltes persones, a les quals no els calia el català per a la seua feina han triat Catalunya per a, com afirma l'últim testimoni, poder "viure" en català. Són casos de persones sensibilitzades amb la llengua que trobem en molts entrevistats. Ara bé, en tots els exemples de la tercera onada no ha sigut igual. Alguns, en canvi, neguen que el parlar o ser valencià haja set un factor determinant a l'hora d'establir-se en Catalunya, clar que són persones no vinculades a l'administració pública. En resum, per al llocs de l'ensenyament, l'administració, sanitat o, simplement, de cara al públic el coneixement del català representa un plus per als valencians -cosa que paradoxalment no passava al País Valencià-, però fora d'este àmbit la llengua no ha sigut assenyalada com un factor determinant per a escollir Catalunya com a destinació.

"Però Barcelona em tirava molt, és un lloc que també és fàcil perquè t'entenen, pots parlar la teua llengua. Ara per exemple ja fa anys que tinc molt contacte amb Madrid també, vaig molt, cada més vaig i tinc feina (...). Però, bueno no sé aquí és com que hi ha algo familiar, tinc la sensació".

Socorro, va emigrar l'any 1991 amb 24 anys, L'Alcoià-Barcelona.

"O siga a banda de voler vindre a estudiar ací hi ha un altre factor, que és el factor lingüístic. Jo en València sempre he sigut un lluitador constant, sempre he sigut constant en la lluita, en la defensa del valencià no? (...). I eixe motiu va ser com que tenia un, com que era un poc utòpic lo de Barcelona pues volia provar-ho. A vore si puc viure tranquil sense demanar disculpes, una somrisa amb la gent i parlar en valencià (...). Ademés en el plus de que els catalans: ai eres valencià! I els agrada sentir la variant, no? I en València pues això... Això també és un dels punts que em van portar ací".

Pasqual, va migrar l'any 2006 amb 22 anys, la Vall d'Albaida-Barcelona.

Entrevistador: *"I el coneixement de la llengua creus que t'ha estat útil?"*

Amand: *"Totalment, absolutament. Jo crec que és primordial. Una persona que no conega el català ací té un problema. I un problema seriós a l'hora de dedicar-se a l'ensenyament perquè bueno aquí hi ha un model d'immersió lingüística".*

Amand, va migrar l'any 2007 amb 30 anys, La Plana Baixa-Salou.

"Si fora valenciana i parlara castellà haguera sigut tot lo contrari. Perquè jo he viscut amb gent castellanoparlant que vindre ací li ha suposat lo pitjor del món saps? A donar classe i és de: "pues xiqueta t'apunes a Múrcia o t'apunes a Albacete i no et molestarà el català per res". Però sí, a mi la veritat sí que ha sigut, o siga ha sigut un dels punts a favor, total.

Aloma, va migrar l'any 2009 amb 23 anys, la l'Alcoià-Barcelona.

6.1.- La llengua com a factor d'integració

Molt relacionat amb este aspecte és el tema de la integració que hagen pogut tindre els entrevistats en funció de parlar valencià. Alguns sí que destaquen que el parlar o ser

valencià els ha suposat una millor integració que la que podien haver tingut altres migrants de la resta de l'Estat. A banda de que alguns dels entrevistats amb una clara posició de militància política i cultural no es senten "immigrants" com a tal pel fet de viure en un territori, Catalunya, que segons el seu punt de vista és un espai dins d'un conjunt, els Països Catalans, que aplega també el País Valencià.

"Estava a casa (...). No vaig emigrar, em vaig quedar a casa (...). Vull dir que soc de Països Catalans, que no soc una estrangera ni una forastera ni una immigrant,estic vivint a casa".

Isona, va emigrar l'any 1968 amb 25 anys, L'Alcoià-Barcelona.

La majoria dels nostres testimonis, però, no se situa en esta perspectiva, malgrat sí que deixa subratllar la història compartida i les similituds culturals. Un factor primordial per a la integració és també el reconeixement de la percepció que tenen els catalans dels valencians, tan rellevant com la pròpia sensació de proximitat o pertinença. Al cap i a la fi, el compartir la mateixa llengua crea un vincle de confiança que facilita l'acollida.

"El fet de ser valencià i el fet de ser valencianoparlant m'ha ajudat. Sí, sí, perquè no m'he sentit mai estrany, o siga no, és la meua terra, o siga això de catalans i valencians cosins germans, no? Pues en aquest sentit... Però no únicament per el tema de la llengua sinó també pel tema de la cultura i la visió del món, no?"

David, va migrar l'any 1978 amb 22 anys, l'Alacantí-Llinars del Vallès.

"Per un costat ha facilitat si parles valencià, vale? Això es valorava molt (...). Quan jo vaig arribar a Mataró venia amb una motxilla i no hi havia hotels ni havies res (...). Me'n vaig anar a l'ajuntament i li dic a l'ajuntament: "mira soc mestra, demà tinc classe (...) aconsella'm algo" i diu: "vale, cap problema. Tinc un de l'ajuntament que els pares volen llogar una habitació i estan a prop d'aquí". Dic: "estupendo" (ella:) "vols que els cridi?". I llavors crida i em va sorprendre molt perquè en comptes de dir: "és mestra" que era el teu salvaconduite de dir "és de fiar" va dir: "sí, sí, sí, és de fiar, parla català". I jo vaig dir: "ostres, puc ser molt mala persona que m'acaba de conèixer, puc esser una estafadora, però parle...". Diu: "sí, us podeu refiar, parla català". I em van llogar l'habitació per telèfon perquè parlava català! (...). Si tu eres valenciana i no catalana sempre tens aquell marge de, clar, no eres catalana, però estàs en el pont que eres una valenciana que parla valencià".

María, va migrar l'any 1982 amb 23 anys, La Marina Alta-Mataró.

"La meua sensació és que cau bé, quan parles valencià o lo que tu saps parlar de català a Barcelona cau bé, tot i que no t'entenguen tot, però cau bé, és com exòtic per a ells. És la meua impressió eh. I evidentment com el català en Catalunya és molt important... Pot ser el meu català no és tan bo, parlo raro, el meu accent és estrany, no conec massa paraules, el vocabulari no és massa correcte, escric malament. Tot això és veritat, però em comunico en català, si fos murciano ho tindria molt fotut. Podria clar, però m'hagués costat molt trobar feina. Jo, a mi m'ha sortit natural".

Marc, va migrar l'any 2002 amb 21 anys, La Vall d'Albaida-Barcelona.

“D’alguna manera sempre he tingut molt bona acollida, molt bona benvinguda, sobretot quan dius que ets valencià pues sempre trobes que molta gent o bé té avis o pares valencians, sempre diuen: ahhh el meu pare és de València, no sé que ahhh ets de València?”.

Raimon, va migrar l’any 2008 amb 27 anys, La Costera-Barcelona.

Altres, en canvi, creuen que el saber valencià -o haver nascut al País Valencià- no suposa cap avantatge ni desavantatge respecte a altres migrants. És clar que això podria estar justificat d’alguna manera en els valencians que venen de zones castellanoparlants, els quals no han tingut gairebé cap mena de contacte amb el valencià. Recordem, per exemple, que en comarques històricament castellanoparlants com els Serranos o l’Alto Mijares no s’havia dut a terme cap mena de política per part del govern autonòmic per incentivar l’ús del valencià fins a l’anterior legislatura, de manera que, fins i tot, els alumnes dels col·legis i instituts d’estes àrees estaven exclosos per llei de fer classes en valencià -i presentar-se a les proves de valencià en la selectivitat- si així ho demanaven. No obstant això, hem trobat estes respostes tant en els informants castellanoparlants com en els valencianoparlants, i tant en els de la segona onada com en els de la tercera. Sí que ressalten, però, que el fet de parlar valencià, tant en els entrevistats que es dediquen a la docència com a altra professió, els obre una finestra en Catalunya i per a la majoria va esdevindre un factor clau a l’hora de triar el Principat com a lloc de destinació. Ara bé, respecte a la pregunta *“creus que el fet de ser valencià t’ha facilitat el teu assentament o integració aquí?”* tres entrevistats de zones lingüístiques diferents -dos valencianoparlants i un castellanoparlant- i d’onades diferents compartien la seua resposta.

Lluïsa: *“Jo crec que ni, ni, ni...”*

Entrevistador: *“Ni no ni si?”*

Lluïsa: *“Ni si ni no. No, no, no fa res”.*

Lluïsa, va emigrar l’any 1957 amb 23 anys, l’Alt Maestrat-Barcelona

“Jo crec que ni m’he la facilitat ni me l’ha entorpit. No, no, no sé. No tinc intenció de que hagi sigut més fàcil però tampoc de que hagi sigut més difícil (...). Ni he sentit rebuig per ser valencià però tampoc més fàcil. El fet de ser professor sí que a lo millor m’ha obert més portes més que el fet de ser valencià (...). Però no, per ser valencià no”.

Amand, va migrar l’any 2007 amb 30 anys, La Plana Baixa-Salou.

“Mmm no, diría neutro más bien. O sea sí, como esto que te he dicho antes que a lo mejor los catalanes tienen más simpatía por los valencianos de alguna forma. Evidentemente hay unos vínculos culturales más fuertes que con el resto de España. Pero, creo que esto vendrían a ser detalles dentro de, o sea no son cosas relevantes a la hora de integrarse aquí ni nada”.

Antonio, va migrar l’any 2013 amb 26 anys, Los Serranos-Barcelona.

Igualment, hem trobat casos de valencians que es queixen de dificultats en la seua integració, fins i tot parlant valencià. D'esta manera, en el nostre univers hem pogut comptar amb el testimoni d'un castellanoparlant i una valencianoparlant que, a pesar de que pensen que existeix un cert apropament o agermanament entre valencians i catalans, este apropament no és tan gran com es diu, dificultant el seu cercle de sociabilitat a curt termini. Reproduïm gairebé íntegrament una part de la conversa duta a terme amb Narcís ja que el seu cas és molt interessant pel que ens diu. Narcís ha passat per varis llocs de feina en Girona, Barcelona i ara Tarragona. Després d'uns quants anys vivint en Catalunya, no dubta en afirmar que es poden crear guetos valencians degut a la dificultat de molts valencians d'integrar-se. A l'igual que el següent testimoni, Andrea, remarca que hi ha un cert allunyament cultural o sociològic entre els valencians i catalans que viuen a Catalunya, fruit, en part, de la poca predisposició dels catalans a "acollir" als valencians. I és que els dos consideren que els catalans són molt distants o freds i que en els primers moments els hi va costar entrar en contacte amb ells. Amb el temps, però, ambdós consideren que la seua integració ha anat a millor, però en el començament els hi va suposar una mena de XOC.

Narcís: *"Lo més difícil és la dificultat d'integrar-te i si el català no fomenta esta integració, que no la fomenten, acabem fent guetos valencians, que és lo que esta passant-nos actualment".*

Entrevistador: *"O siga tu creus que...?"*

Narcís: *"Els catalans no ho posen fàcil als valencians. No ho posen fàcil."*

Entrevistador: *"O siga tu creus que per ser valencià t'ha sigut més difícil integrar-te?"*

Narcís: *"No pel simple fet de ser valencià".*

Entrevistador: *"Sí no perquè ets de fora".*

Narcís: *"Jo soc de fora".*

Entrevistador: *"Tot i que parles una mateixa llengua?"*

Narcís: *"Tot i que parle la mateixa llengua. Jo he conegut gent d'altres països i els costa igual integrar-se i acaben fent guetos, això que de vegades s'ha plantejat "per què fa guetos la gent?". Perquè ho tens més còmode, perquè els teus t'integren, t'accepten, i la gent de fora els costa més acceptar la gent. I els catalans, n'hi ha que dir la veritat, no faciliten la integració. No la faciliten".*

Entrevistador: *"Tot i que m'has dit que a l'altre lloc sí que tenies una colla."*

Narcís: *"Tinc una colla però m'ha costat molt entrar. Molt, molt (...). Era molt poc a poc tot, no són fàcils. Jo per exemple ve un català, me l'agafo, me l'emporto al bar dels meus amics, me l'emporto a la meua colla, l'integro en seguida, a València ho hem fet tots així, haja vingut qui haja vingut a la meua colla. "Mira que ve un amic meu de Catalunya, mira que ve un amic meu d'on siga" ha sigut als 2 segons totalment integrat en la colla aquesta i si quedes per fer algo li dius: "eh xaval vine-te'n amb nosaltres". Aquí això no passa ni passarà. La realitat. I tots estem en guetos valencians per això. No faria falta fer una pàgina de valencians per quedar entre nosaltres si tinguéssim la nostra estructura social".*

Narcís, va migrar l'any 2004 amb 30 anys, La Marina Alta-Tarragona.

“Yo noto diferencias en las formas de relacionarse entre Cataluña y Valencia. Los catalanes, para mí, lo que yo percibí, son mucho más fríos. Entonces a mí me costó, me costó que confiaran en mí, conseguir integrarme en el grupo. Me costó bastante. También lo noto en el trabajo, o sea yo he trabajado en Madrid también y cuando acabas de trabajar te vas con los compañeros a tomar algo y aquí acabas de trabajar y cada uno se va a su casa y eres compañero de trabajo, tardarás años en ser amigo. Todo esto a mí me ha costado, he tenido crisis de: “¿jahhh que tengo que hacer Dios mío!?” [riu l’entrevistada] pero ahora ya está. Sí, sí. Seis años después creo que ya lo he conseguido”.

Andrea, va migrar l’any 2009 amb 24 anys, València-Sabadell.

6.2.- Entre el manteniment o l’abandonament i l’aprenentatge o perfeccionament

En la majoria dels testimonis analitzats dels migrants de la segona onada, tant els que parlaven valencià com castellà, continuaren parlant les seues llengües maternes, i en els casos dels castellanoparlants aprengueren català, tant ells com els seus fills. No és un cas aïllat, ja que els valencians, com tota la resta de migrants que han arribat al llarg del segle XX a Catalunya, han contribuït al manteniment i transmissió del català al Principat (Cabrè, 1999, Domingo, 2014). No obstant això, dins la nostra mostra hem trobat dos exemples de substitució lingüística com els que es venent donat al País Valencià des del segle XIX i que s’accentuaren a mitjans del segle XX (Mas i Montoya, 2011). Fora interessant saber si esta renúncia a la llengua, en un moment que semblava que l’idioma oficial d’Espanya obria les portes de la mobilitat social ascendent, no va contribuir contràriament a la integració descendent, assimilats estos valencians -i fills de valencians- a la resta de treballadors procedents d’altres parts d’Espanya.

Entrevistador: *“Vostè quina és la seua llengua materna? La llengua que vostè parlava amb sons pares quina era?”.*

Dori: *“Valencià, sí”.*

Entrevistador: *“I amb els seus fills i amb el seu home?”.*

Dori: *“Amb el meu home parlava castellà perquè ell era murciano i el valencià no l’entenia”.*

Entrevistador: *“I amb els seus fills en que parlaven vostès?”.*

Dori: *“En castellano. Sí, ells sempre han hablado la lengua de mi marido”.*

Entrevistador: *“¿Y ahora que hablan ellos castellano?”.*

Dori: *“Sí”.*

Dori, va emigrar l’any 1940 amb 16 anys, El Baix Maestrat-Barcelona.

Entrevistador: *“I entre vostès vostè i la seua dona parlaven en valencià o en castellà?”.*

Pere: *“Mosatros parlàvem en valencià sempre”.*

Entrevistador: *“I amb els fills?”.*

Pere: *“En castellà, amb els fills parlàvem en castellà, sí, sí”.*

Entrevistador: *“I per què?”.*

Pere: *“Anaven al col·legio i entonces en aquells temps era diferent, no era com ara. No, mosatros amb elles parlàvem en castellà”.*

Pere, va emigrar l’any 1947 amb 16 anys, Vinalopó Mitjà-L’Hospitalet de Llobregat.

En canvi, també trobem la situació inversa lingüística i predominant: la del descendent de migrants valencians castellanoparlants que adopta el català a Catalunya, com va passar exactament amb els descendents de molts migrants procedents d'altres contrades espanyoles i monolingües.

“Buena ells (els pares) sempre han parlat en castellà. La mare pot ser per la feina que tenia -les famílies on treballava eren catalanes- i ella si calia si que podia. Però ell, ell, jo sempre li he escoltat en castellà. I nosaltres ho vam... Com ho vam aprendre? Jo de fet t'he de dir que ben bé no sé com va anar perquè jo l'escola era castellanoparlant del todo però va arribar la universitat i ja està. Allà vaig començar, que si vols apuntes, que si amigues i ja està. I allà va aparèixer el català i ja se va quedar. I ja se va quedar. I després amb els fills lo mateix. Clar acabes parlant les dos llengües”.

Inés, va emigrar l'any 1965 amb 6 anys, Los Serranos-Santa Coloma de Gramenet.

Front a la situació de constant retrocés de la llengua valenciana al País Valencià (Mas i Montoya, 2011; Bodoque, 2005), també hem descobert que els valencians de llengua materna castellana ací entrevistats tenen una clara sensibilització per la llengua catalana. Estos ens expliquen que des de que viuen en Catalunya, tots han après català. Fins i tot Gaia ens exposa que el fet de triar Barcelona com a lloc d'estudi ha de relacionar-se amb el fet de que volia aprendre el valencià que no havia pogut aprendre al País Valencià. Com Antonio i Sabina, de família i entorns castellanoparlant, no havien parlat pràcticament mai català fins a que van arribar a Barcelona. És cert que van arribar per motius laborals i estudiantils, però destaquen que han après català, i en el cas de Gaia, que un dels objectius secundaris de vindre a Barcelona era aprendre'l. Ens trobem en este punt fins i tot a migrants de llengua materna valenciana que des de que viuen a Catalunya diuen que han perfeccionat el valencià, cas de Cecília.

“Jo vaig aprendre català quan vaig arribar aquí, llavors era com bueno, sí, mai he tingut l'oportunitat d'aprendre el valencià, català en cap de les seves vessants, i era com una opció (...) perquè València, o la meua València, està molt castellanitzada. Llavors era dir: allà segur que puc aprendre i puc una mica d'immersió lingüística que no l'aconseguiré mai”.

Gaia, va migrar l'any 2003 amb 22 anys, València-Barcelona.

“L'he perfeccionat (el català) també. A nivell escrit i oral. El pronuncie... Sobretot, les esses sonores sobretot, o l'apitxat, que jo crec que no tornaré a apitxar mai com apitxava abans però bueno... [riu l'entrevistada]. Però sí molt, molt, perquè ara... Mira no sé si a tu te passa, no ho sé”.

Cecília, va migrar l'any 2012 amb 18 anys, el Camp de Túria-Barcelona.

“Claro yo el primer contacto que tuve con el valenciano, a parte del Canal 9 y del colegio y demás, era cuando me fui a Valencia a vivir, con 18 años. Con 18 años que compañeros de clase estaban hablando en valenciano y claro eran todos de la Safor, de la Vall d’Albaida y de por ahí, ¿no? Tienen un acento fuerte. Y los escuche de hecho ni siquiera sabía que era valen... Bueno sí que sabía que era valenciano pero era una cosa completamente distinta de lo que yo me imaginaba. Y es la primera vez que vi a gente hablando en valenciano que hablan en valenciano. Y ahora sí que he aprendido a hablar, hablo un poco mal, así bastante churro”.

Antonio, va migrar l’any 2013 amb 26 anys, Los Serranos-Barcelona.

7.- Diferents camins per una mateixa destinació

En els últims anys, les arribades de professors i mestres valencians a Catalunya han eclipsat les de tot un conjunt de perfils diferents provinents de diferents punts del País Valencià. I és que des de 1939 l’emigració valenciana ha passat per diversos contextos que han determinat molt les motivacions de les persones emigrades a Catalunya, algunes de les quals hem pogut conèixer gràcies al present treball. Els moviments produïts els anys més durs de la postguerra ens parlen d’un contingent que volgué escapar de la misèria, però igualment de la repressió exercida pel bàndol vencedor. Una repressió que no només es va estendre de forma explícita sobre alguns dels nostres entrevistats, sinó també implícitament, mitjançant el sistema de control social teixit pel Franquisme, tant al principi, com al final de la dictadura. Relacionada amb esta causa, però, no podem oblidar el significat que dona una entrevistada a la seua migració en ple segle XXI, parlant-nos inclús d’exili per raons de tipus socials.

Amb el pas dels anys l’emigració no és l’única eixida al resultat d’una guerra per part dels sectors econòmics més desfavorits, afectant a altres sectors més benestants. D’esta manera, a partir dels anys 60, aquells que gaudien d’una millor posició migren cap a Catalunya, emergint alhora una estratègia de mobilitat social ascendent pels seus descendents com a motiu secundari -o potser principal- de la seua migració. I emergeix així mateix la pròpia consciència de diferenciació entre les generacions de migrants valencians d’un període i altre: els d’abans i els d’ara, els nascuts entre 1920 i la Guerra Civil i que van vindre en la immediata postguerra i els nascuts a partir de la postguerra i que van vindre els anys 60 i 70, en resum, entre el “pobre” i el “no tan pobre”. Estos últims es senten, en certa manera, privilegiats per haver pogut “triar” Catalunya i no haver-se vist “obligats” a triar Catalunya.

A partir de finals dels anys 70 -inclús abans- apareix la figura de l'opositor entre molts valencians, una figura que continuarà arribant durant les dècades següents i que es cristal·litzarà, ja en els 90 i sobretot en la primera dècada del 2000, en els famosos docents valencians presents al llarg del territori. A Catalunya, a banda del creixement de l'administració autonòmica, amb un paper central per l'ús de la llengua catalana, es donaran un conjunt de causes que actuaran com poderosos factors d'atracció per a les persones valencianoparlants dedicades a l'administració pública -sobretot a la sanitat i l'ensenyament-. D'esta manera, es produirà la següent paradoxa: gràcies a la seua llengua materna el valencià pot treballar a Catalunya, però no al País Valencià, on l'idioma no esdevé un factor de selecció positiva. A priori, semblaria que el moviment de professionals de l'educació cap a Catalunya podria anar minvant degut a les noves polítiques lingüístiques dutes a terme pel Govern del Botànic, ara bé, este mateix any es constata que ni molt menys el retorn dels docents valencians al País Valencià serà tan fàcil ni la marea de professors i mestres valencians a Catalunya sembla que decreixerà²⁹. A més a més, des de l'oposició al govern valencià, s'amenaça amb eliminar el requisit lingüístic si torna a governar el PP³⁰. Ens enfrontem, llavors, en els pròxims anys a dos situacions que poden influir en este moviment i que, o bé el detindran, o bé el mantindran, fins i tot, augmentant-lo.

El formar una parella esdevé una altra motivació per alguns dels valencians que han migrat a Catalunya. Este tipus de causes en els moviments migratòries no són ni molt menys desconegudes, però gràcies a les fonts orals hem descobert com un matrimoni entre una catalana i un valencià, a priori heterogàmic per origen, podria amagar un matrimoni homogàmic. Quants matrimonis actuals entre catalans i valencians són fruit del contacte entre fills de migrants valencians i valencians? Sense el recurs a l'entrevista en profunditat no hagués sigut possible fer esta troballa. Igual que les conseqüències de la gelada de 1956 per a moltes àrees de Castelló, molt present encara en la memòria d'alguns entrevistats.

---

²⁹ Com a exemple veure les recents notícies *"La burocràcia que allunya els professors valencians de tornar a casa"* (<https://www.vilaweb.cat/noticies/la-burocracia-allunya-els-professors-valencians-de-tornar-a-casa/>) i *"Cientos de profesoras valencianas se trasladan a Cataluña por las facilidades para trabajar"* (<http://www.lasprovincias.es/comunitat/cientos-profesoras-trasladan-20180126161944-nt.html>) (data de consulta: 20 de maig de 2018).

³⁰ *"Bonig amenaça d'eliminar el requisit lingüístic si guanya les eleccions"* (<https://www.vilaweb.cat/noticies/bonig-amenaca-deliminar-el-requisit-linguistic-si-guanya-les-eleccions/>) i *"Bonig eliminará requisito lingüístico para trabajar en la C. Valenciana"* (<https://www.levante-emv.com/comunitat-valenciana/2018/05/19/bonig-eliminara-requisito-linguistico-trabajar/1720209.html>) (data de consulta: 4 de juny de 2018).

No obstant això, algunes d'estes causes s'entrecreuen i no és gaire senzill donar una explicació unitària. El que s'ha pogut veure és que en alguns migrants la seua vinguda a Catalunya no s'explica per només una motivació -ja siga econòmica, social o nupcial-, sinó per tota una sèrie de raons relacionades entre si i marcades pel context del període. Si bé la causa principal és fugir de la misèria, trobar una feina o poder estudiar, al llarg de les èpoques es troba també els que addueixen més raons: de tipus social, algun fet que va desencadenar el seu moviment, donar unes oportunitats als seus fills que ells no han pogut tindre, estar junt amb la seua parella o, fins i tot, poder viure en un lloc que també es parlés la seua llengua materna. Igual que la intensitat en les causes dels diferents discursos entre uns migrants i altres varia dècada rere dècada: no és el mateix migrar fugint de la misèria, migrar per "progressar", migrar per treballar o migrar per estudiar.

Quant a la llengua com a motiu per migrar, sembla que fora de l'àmbit de l'ensenyament i els serveis, el valencià no ha sigut un factor decisiu per a alguns migrants, encara que per a altres no relacionats amb estos sectors el fet de que al territori on volien estudiar o treballar es pogués parlar en català ha sigut primordial. I és que una majoria és conscient de que catalans i valencians comparteixen alguns trets socials i culturals -a banda de la llengua-, però també esta percepció és mantinguda per part dels mateixos catalans, provocant un vincle de confiança entre ambdós grups. Tanmateix, s'ha vist com això no és sempre d'esta manera, ja que algunes persones no creuen que el fet de parlar valencià o ser valencià els suposes un avantatge, fins i tot, alguns es senten discriminats a pesar de ser valencians, a més de que en la majoria de migrants de la segona onada la llengua no ha significat res en el seu procés migratori. Queda per explorar els prejudicis mutus, atíats per la política regionalista i anticatalanista duta a terme per part del govern valencià durant vint anys (Flor, 2011; Viadel, 2015) i el paper de les cases regionals en estes relacions.

Finalment, resulten interessants els casos vistos d'abandonament de la llengua. Algunes famílies van optar per parlar als seus fills en castellà, provocant, possiblement, l'efecte contrari del que desitjaven. Este fenomen, molt estudiat al País Valencià, s'ha observat en gran part de la població valenciana (Montoya, 1996; Montoya i Mas, 2011), en canvi, a Catalunya, on tradicionalment no s'havia donat, alguns dels valencians van optar per actuar com es feia al País Valencià. Seria interessant en este punt veure si les noves generacions -a l'igual que està passant en alguns casos al País Valencià-, han optat per recuperar la llengua dels seus pares o avis o sí, per contra, ja l'han abandonada definitivament. El que està clar que els casos d'interrupció lingüística entre valencians no es van donar únicament al País Valencià, sinó també, malgrat que amb menor mesura, en un altre context sociolingüístic

totalment favorable com és Catalunya. A l'altra cara de la moneda tenim el dels valencians que asseguren que han perfeccionat el seu català, l'han après al Principat o que, fins i tot, van migrar a Catalunya per tal d'aprendre'l.

Per futurs estudis, deixem una sèrie de preguntes en l'aire, entre elles, quina importància degueren tindre les cadenes migratòries establertes a Barcelona i la seua AMB entre els migrants entrevistats. S'ha evidenciat com una gran part dels testimonis que van vindre entre 1939 i 1985, en la segona onada, van recórrer a algun tipus de contacte a l'hora d'escollir Catalunya, posant en evidència el rellevant paper de les xarxes en la població valenciana i la preexistència d'una primera onada de gran dimensions entre finals del segle XIX i els anys 30 del segle XX. En els de la tercera, en canvi, l'administració catalana sembla haver substituït la necessitat de contactes, com a mínim, en la inserció laboral de molts valencians.

Bibliografia:

AGULLÓ, Victor (2011). *Los valencianos en Uruguay*. Valencia: Generalitat Valenciana, Conselleria de Solidaridad y Ciudadanía.

ALABART, Anna; CABRÉ, Anna; DOMINGO, Andreu; FABRÉ, Assumpta; STOLCKE, Verena (1988a). "Els rols en el matrimoni i en la cohabitació: un estudi a l'àrea de Barcelona". *Papers: revista de sociologia*, 30: 139-157.

ALABART, Anna; CABRÉ, Anna; DOMINGO, Andreu; FABRÉ, Assumpta; STOLCKE, Verena (1988b). *La cohabitación en España. Un estudio en Madrid y Barcelona*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas.

ARANGO, Joaquín (1976). "Cambio económico y movimientos migratorios en la España oriental del primer tercio del siglo XX: algunas hipótesis sobre determinantes y consecuencias". *Hacienda Pública Española*, 38: 51-80.

ARANGO, Joaquín (2007). "Les primeres migracions del segle XX a Catalunya". *Nadala 2007*, Any 41: 19-33.

BALDÓ, Marc (2011). "Represión franquista del profesorado universitario". *CIAN-Revista de Historia de las Universidades*, 14 (1): 31-51.

<<https://e-revistas.uc3m.es/index.php/CIAN/article/view/1254/533>>

BODOQUE, Anselm (2005). *El valencià i la política lingüística dels governs autònoms (1983-2003): un cas d'anàlisi de polítiques públiques*. Tesis doctoral, Universitat de Barcelona, Facultat de Dret.

<<http://roderic.uv.es/handle/10550/38602>>

BOTEY, Jaume (1986). *Cinquanta-quatre relats d'immigració*. Centre d'Estudis d'Hospitalet i Diputació de Barcelona.

CABRÉ, Anna (1999). *El sistema català de reproducció*. Proa.

CABRÉ, Anna; MUÑOZ, Francesc (1987). *Las características geográficas de los matrimonios como indicador de las migraciones interprovinciales en España*. Bellaterra: Centre d'Estudis Demogràfics.

CABRERA, Lluís; RIERA, Marta; PORTAL, Juan Miguel; MORÓN, Pedro; MOYA, Bienve; FERNÁNDEZ, Miguel (2005). *Els altres andalusos*. Barcelona: L'esfera dels llibres.

CAMPANY, Josep (2015). *L'impacte associatiu i cultural de la immigració valenciana a Gavà. Els moviments migratoris a les terres d'Eramprunyà*. Antic escorxador. Begues, 14 de novembre de 2015, Actes.

CANDEL, Paco (1964). *Els altres catalans*. Barcelona: Edicions 62.

CASADEMONT, Xavier (2015). *L'assentament de la immigració andalusa a Olot durant el franquisme. Trajectòries i mobilitat social de la immigració andalusa i els seus descendents*. Tesis doctoral, Universitat de Girona.

<<https://dugi-doc.udg.edu/bitstream/handle/10256/12295/txcf1de1.pdf?sequence=5>>

CASADEMONT, Xavier; FEU, Jordi (2017). "La problemàtica de l'habitatge de la immigració andalusa a Olot durant el franquisme (1940-1975)". *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 63 (1): 7-28. <<http://www.raco.cat/index.php/DocumentsAnalisi/article/viewFile/317293/407387>>

CAYETANO, Moisés (2007). "Cuantificación de la emigración extremeña desde la posguerra a los comienzos del siglo XXI (1940-2005)". *Revista de estudios extremeños*, 63 (3): 1261-1274.

<http://www.dip-badajoz.es/cultura/ceex/reex_digital/reex_LXIII/2007/T.%20LXIII%20n.%203%202007%20sept.-dic/RV001313.pdf>

CEBRIÁN, Juan A.; BODEGA, María Isabel; MARTÍN-LOU, María Asunción; GUAJARDO, Fabián (2010). "La crisis económica internacional y sus repercusiones en España y en su población inmigrante". *Estudios geográficos*, 71 (268): 67-101.

<<https://doi.org/10.3989/estgeogr.0505>>

COMAS D'ARGEMIR, Dolors; PUJADAS, Joan Josep (1991). "Familias migrantes: reproducción de la identidad y del sentimiento de pertenencia". *Papers: revista de sociología*, 36: 33-56.

<<https://ddd.uab.cat/pub/papers/02102862n36/02102862n36p33.pdf>>

CÓZAR, María Enriqueta (2012). *Inmigrantes andaluces en Argentina: durante la Guerra Civil y la posguerra (1936-1960)*. Fundación Centro de Estudios Andaluces.

DE PABLO, Carlos (2007). "La depuración de la sociedad española durante el Franquismo (1936-1975). Institucionalización de una represión". *Foro de educación*, 5 (9): 203-228.

<<http://www.redalyc.org/html/4475/447544584013/>>

DEL ARCO, Miguel Ángel (2016). "Presentación: Modelos de represión y control franquista en el ámbito local". *Historia Actual*, 41: 73-75.

<<http://historia-actual.org/Publicaciones/index.php/haol/article/download/1345/1101>>

DEL CASTILLO, Joan (1991). "Mostratge i estimació de poblacions ocultes". *Qüestió: quaderns d'estadística i investigació operativa*, 15 (1): 55-68.

<<http://www.raco.cat/index.php/Questiio/article/download/26570/26404>>

DÍAZ, Miguel (2016). "La emigración como estrategia de escape a la represión social, política y económica de la dictadura franquista. El caso de los murcianos en Barcelona (1939-1950)". *Franquisme i Transició. Revista d'Història i de Cultura*, 4: 9-40.

<<http://dx.doi.org/10.7238/fit.v0i4.3032>>

DOMINGO, Andreu (1997). *La formación de la pareja en tiempos de crisis. Madrid y Barcelona, 1975-1995*. Tesis doctoral, Universitat Nacional de Educación a Distancia, Facultad de Ciencias Políticas y Sociología, Departamento de Sociología II.

DOMINGO, Andreu (2014). *Catalunya al mirall de la immigració*. Barcelona: L'avenç.

DOMINGO, Andreu; PITARCH, Kenneth (2015). "La Població valenciana a Catalunya al segle XXI: anàlisi demogràfica i espacial". *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 79: 9-37.

<<http://dx.doi.org/10.2436/20.3002.01.77>>

DOMINGO, Andreu; VIDAL-COSO, Elena; SERRA, Joana (2012). "Apunts sobre sistemes migratoris i llengua als territoris de parla catalana". *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*: 145-166.

<<http://www.raco.cat/index.php/TreballsSCGeografia/article/download/258337/34574>>

FARRÀS, Andreu; CULLELL, Pere (2009). *L'ascensor social. L'arribada al poder dels altres catalans*. Barcelona: Angle Editorial.

FERNÁNDEZ, Juan José (1991). "Incidencia en la población del País Valenciano del cólera de 1885". *Actas del II Congreso de la Asociación de Demografía Histórica. Alicante, abril de 1990* (81-88). Seminari d'Estudis sobre la Població del País Valencià.

FERRANDO, Roger (2015). "Les gelades en la taronja al País Valencià Estudi de cas mitjançant la premsa: 1926 i 1956". *Fòrum de Recerca*, 20: 129-150.

<<http://repositori.uji.es/xmlui/handle/10234/172575>>

- FIGUERES, Xavier (2017). *Quan la mar brama*. Publicacions URV.
- FLOR, Vicent (2011). *Noves glòries a Espanya. Anticatalanisme i identitat valenciana*. Catarroja-Barcelona-Palma: Editorial Afers.
- FOLGUERA, Pilar (1995). "La construcción de lo cotidiano durante los primeros años del franquismo". *Ayer*, 19: 165-187.
<<http://www.jstor.org/stable/41328405>>
- FRIESE, Susanne (2014). *Qualitative data analysis with ATLAS.ti*. Los Angeles-London-New Delhi-Singapore-Washington DC: Sage.
- FURIÓ, Antoni (2001). *Història del País Valencià*. València: Edicions 3 i 4.
- GARCÍA-HERNANDORENA, Pepa (2015). "La memòria recuperada: l'ús dels relats biogràfics en la segona i tercera generació dels emigrants valencians als Estats Units d'Amèrica a principi del segle xx". *Perifèria: revista de recerca i formació en antropologia*, 20 (2): 271-289.
<<http://dx.doi.org/10.5565/rev/periferia>>
- GENERALITAT VALENCIANA, CONSELLERIA D'ECONOMIA SOSTENIBLE, SECTORS PRODUCTIUS, COMERÇ I TREBALL (2017). "La crisis económica en la Comunitat Valenciana". *Notas de Economía*, 1. Direcció General d'Economia, Emprenedoria i Cooperativisme.
<<http://www.indi.gva.es/documents/161328139/164297738/Notas+de+Econom%C3%ADa+n%C2%BA%201.pdf/85fcccb0-387c-4e03-97dd-5d779807a6d9>>
- GINÉS, Fernando (2013). *Olas de aire frío y temporales de nieve en Castellón*.
<<http://hdl.handle.net/10234/63270>>
- GLASER, Barney; STRAUSS, Anselm L. (1967). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. London: Cambridge University Press.
- GONZÁLEZ, Antoni (2007). *Valencianistes a Catalunya. Actuació Valencianista d'Esquerra de Barcelona (1932-1937)*. Catarroja-Barcelona-Palma: Editorial Afers.
- GONZÁLEZ, Enrique (2017). *Las rapadas: El franquismo contra la mujer*. Tres Cantos: Siglo XXI de España Editores.
- HOOK, Nathan (2015). "Grounded theory". LANKOSKI, Petri; BJÖRK Staffan (Eds.). *Game Research Methods: an overview*. Pittsburgh: Carnegie Mellon University, ETC Press, 309-320.
- LARA, Manuel; MARUNY, Lluís (2010). *De Cuevas Bajas a la Bisbal d'Empordà: 1940-1980*. La Bisbal d'Empordà: Ajuntament de la Bisbal d'Empordà.
- LLORCA, Francesc Xavier (2000). *El llenguatge mariner de la Marina*. San Vicente del Raspeig: Publicaciones de la Universidad de Alicante.
<http://www.museudelapesca.org/docs/unitats/llenguatge/llenguatge_mariner.pdf>
- LÓPEZ-GAY, Antonio (2007). *Canvis residencials i moviments migratoris en la renovació poblacional de Barcelona*. Tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, Departament de Geografia, Centre d'Estudis Demogràfics. <<https://www.tdx.cat/handle/10803/4971>>
- LÓPEZ-GAY, Antonio; RECAÑO, Joaquín (2015). "Barris i immigració espanyola a la ciutat de Barcelona durant el segle XX". *Recerca i immigració VII: migracions dels segles XX i XXI: una mirada candelliana*: 65-93.
<https://ddd.uab.cat/pub/caplli/2015/168402/recerca_immigracioVII_a2015p65.pdf>
- MARÍN, Martí (2004). "Orígens de l'emigració de postguerra a Sabadell, 1939-1960". *Arraona: revista d'història*, 28: 24-35.
<<http://www.raco.cat/index.php/Arraona/article/viewFile/204204/280832>>

MARÍN, Martí (2009). "Entre el "dret de fuga" i la "invasió pacífica": prejudicis, polítiques i realitats de la immigració a Catalunya durant el franquisme". *Recerques: història, economia, cultura*, 58-59: 127-149.

<<https://www.raco.cat/index.php/Recerques/article/download/322069/412671>>

MÁS, Antoni; MONTOYA, Brauli (2011). "La situació social del català al País Valencià en el trànsit dels segles XX al XXI". *Zeitschrift für Katalanistik*, 24: 293-316.

<http://www.romanistik.uni-freiburg.de/pusch/zfk/24/18_Mas_Montoya>

MILLS, Janne; BONNER, Ann; FRANCIS, Karen (2006). "The development of constructivist grounded theory". *International Journal of Qualitative Methods*, 5 (1), Article 3.

<http://www.ualberta.ca/~iiqm/backissues/5_1/pdf/mills.pdf>

MIRET, Pau (2005). *Conviure en parella, matrimoni versus cohabitació consensual, Catalunya, 1991, 1996 i 2001*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, Centre d'Estudis Demogràfics.

MIRRI, Maria Teresa (1994). *El proceso de formación del proletariado en un barrio industrial: el caso de Sant Martí de Provençals: integración y diferenciación social, 1862-1925*. Tesi doctoral, Universitat de Barcelona, Departament d'Història Contemporània.

<<http://www.tdx.cat/handle/10803/405460>>

MONTOYA, Brauli (1996). *Alacant: la llengua interrompuda*. València: Denes.

MONTOYA, Brauli; MAS, Antoni (2011). *La transmissió familiar del valencià*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua.

MORELL, Teresa (2012). *Valencians a Nova York. El cas de la Marina Alta (1912-1920)*. La Pobla Llarga: Edicions 96.

NADAL, Jordi; GIRALT, Emili (1960). *La population catalane de 1553 à 1717. L'immigration française et les autres facteurs de son développement*. Paris: S.E.V.P.E.N.

NÚÑEZ, José Ángel; MUEDRA, Carlos; AUPÍ, Vicente (2006). *La gran ola de frío de febrero de 1956 en la España mediterránea*.

<http://repositorio.aemet.es/bitstream/20.500.11765/2288/1/granola_cal2007.pdf>

ORDÁS, Carlos Ángel (2016). "L'objecció de consciència durant el franquisme i la Transició. Dissidència política i xarxa de suport". *Franquisme & Transició. Revista d'Història i de Cultura*, 4: 89-125.

<<http://dx.doi.org/10.7238/fit.v0i4.3095>>

ORTEGA-RIVERA, Enrique; SOLANA, Miguel (2015). "Migracions a Catalunya: cinc dècades de canvis i continuïtats". *Recerca i immigració VII: migracions dels segles XX i XXI: una mirada candeliana*: 43-64.

<https://ddd.uab.cat/pub/caplli/2015/168378/recerca_immigracioVII_a2015p43.pdf>

ORTUÑO, Bárbara (2010). *El exilio y la emigración española de posguerra en Buenos Aires, 1936-1956*. Tesi doctoral, Universidad de Alicante, Facultad de Filosofía y Letras, Departamento de Humanidades Contemporáneas.

<http://rua.ua.es/dspace/bitstream/10045/20062/1/Tesis_ortuno.pdf>

ORTUÑO, Vicent (2013). *Fent les Amèriques (Ondara 1912-1920)*. La Pobla Llarga: Edicions 96.

OSO, Laura (Dir.) (2008). *Transciudadanos: La integración social de los descendientes de emigrantes españoles en Francia*. Madrid: Fundación Largo Caballero, Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.

OYÓN, José Luis; MALDONADO, Josep; GRIFUL, Eulàlia (2001). *Barcelona 1930: un atlas social*. Edicions UPC.

PARRAMON, Clara (1997). *L'Hospitalet de Llobregat: similituds i diferències. Algunes característiques de les poblacions immigrades a Catalunya en els anys seixanta*. Memòria de recerca. Universitat Autònoma de Barcelona.

PARRAMON, Clara (1999). "Setmanes santes d'inspiració andalusa a l'Hospitalet". *Quaderns d'estudi*, 16: 113-159.

<<http://www.raco.cat/index.php/QuadernsCELH/article/download/205829/289724>>

PARRAMON, Clara (2000). "La immigració dels anys 60 a l'Hospitalet: similituds i diferències". *Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia*, 13-14: 41-68.

<<http://www.raco.cat/index.php/QuadernsICA/article/viewFile/95423/144263>>

PASCUAL DE SANS, Àngels (1970). *El retorn dels emigrants*. Editorial Nova Terra.

PASCUAL DE SANS, Àngels (2011). "L'estudi de les migracions a Catalunya, l'estudi de la societat catalana". *Revista Catalana de Sociologia*: 5-14.

<<https://www.raco.cat/index.php/revistasociologia/article/viewFile/251305/336207>>

PASCUAL DE SANS, Àngels (Dir.); DE MIGUEL, Verónica; MORÉN, Ricard; SOLANA, Miguel (2002). *Migracions a Catalunya. L'estat de la qüestió (1975-2000)*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions.

PASCUAL DE SANS, Àngels; CARDELÚS, Jordi (1990). *Migració i història personal: investigació sobre la mobilitat des de la perspectiva del retorn*. Bellaterra: Publicacions d'Antropologia Cultural, Universitat Autònoma de Barcelona.

PASCUAL DE SANS, Àngels; CARDELÚS, Jordi (1991-1992). "Migració de dones i història personal. El retorn des d'Europa". *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 19-20: 81-102.

<<http://www.raco.cat/index.php/DocumentsAnalisi/article/download/41532/52359>>

PÉREZ, Carmen; FELIPO, Amparo (1998). "Un drama personal i col·lectiu: l'exili austriacista valencià". *Pedralbes: revista d'història moderna*, 18: 329-343.

<<https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/1957276.pdf>>

PIQUERAS, Andres; LUNGU, Teodora (2007). *Capital, migraciones e identidades: inmigración y sociedad en el País Valenciano: el caso de Castellón*. Castelló de la Plana: Universitat Jaume I.

PITARCH, Kenneth; BLANES, Amand (2016). "Emigración internacional valenciana una aproximación sociodemográfica". *Cuadernos de Geografía*, 98: 67-88.

PITARCH, Kenneth; DOMINGO, Andreu; BLANES, Amand (2017). "Migraciones de valencianos y sus descendientes en Cataluña. Un ejemplo de ciencia ciudadana". *Aposta. Revista de Ciencias Sociales*, 75: 35-73.

<<https://ddd.uab.cat/record/181175>>

PUIG, Angelina (1995). "La Guerra Civil espanyola, una causa de l'emigració andalusa en la dècada dels anys cinquanta?". *Recerques: història, economia, cultura*, 31: 53-69.

<<http://www.raco.cat/index.php/Recerques/article/download/137736/241563>>

RECAÑO, Joaquín (2010). "Las migraciones internas de retorno en España. De la óptica individual a la dimensión familiar". *Papers: revista de sociologia*, 95 (3): 701-729.

<<https://ddd.uab.cat/pub/papers/02102862v95n3/02102862v95n3p701.pdf>>

RODRÍGUEZ-GARCÍA, Dan; SOLANA, M.; DE MIGUEL, Verónica; LUBBERS, Miranda J. (2014). "Immigració, unions mixtes i integració sociocultural: cap a una anàlisi complexa multimètode". *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 60 (3): 627-657.

<<http://www.raco.cat/index.php/DocumentsAnalisi/article/view/291321>>

RUBIO, Javier (1977). *La emigración de la guerra civil de 1936-1939*. Madrid: Librería Editorial San Martín.

RUIZ-HUERTA, Jesús; GARCÍA, Miguel Ángel (2012). "El endeudamiento de las Comunidades Autónomas: Límites y problemas en el contexto de la crisis económica". *Revista d'Estudis Autonòmics i Federals*, 15: 124-163.

<<https://www.raco.cat/index.php/REAF/article/viewFile/252674/339348>>

SAN MARTÍN, Daniel (2014). "Teoría fundamentada y Atlas. ti: recursos metodológicos para la investigación educativa". *Revista electrónica de investigación educativa*, 16 (1): 104-122.

<http://www.scielo.org.mx/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1607-40412014000100008>

SENTÍS, Carles (1994). *Viatge en Transmiserià: crònica viscuda de la primera gran emigració a Catalunya*. Barcelona: Ed. La Campana.

SILVESTRE, Javier (2010). "Las emigraciones interiores en España: 1860-2007 (1)". *Historia y política: Ideas, procesos y movimientos sociales*, 23: 113-134.

<<https://recyt.fecyt.es/index.php/Hyp/article/view/44425/26013>>

SILVESTRE, Javier; AYUDA, Maria Isabel; PINILLA, Vicente (2011). "The Labor Market Integration of Migrants: Barcelona, 1930". *Working Papers*, 0003, European Historical Economics Society (EHES).

SILVESTRE, Javier; AYUDA, Maria Isabel; PINILLA, Vicente (2015). "The occupational attainment of migrants and natives in Barcelona, 1930". *Economic History Review*, 68 (3): 985-1015.

<<http://dx.doi.org/10.1111/ehr.12090>>

SOLANA, Miguel; MOREN, Ricard; DE MIGUEL, Verónica; PASCUAL DE SANS, Àngels (2002). "Migraciones en Cataluña (1975-2000). Reflexiones sobre el estado de la cuestión desde las Ciencias Sociales". *Migraciones*, 11: 141-172.

<<https://revistas.upcomillas.es/index.php/revistamigraciones/article/view/4356/4176>>

SOLÉ, Carlota (1982). *Los inmigrantes en la sociedad y en la cultura catalana*. Barcelona: Edicions 62.

SOLSONA, Montserrat (2009). "Narrar la propia biografía después de un divorcio. Notas de un estudio cualitativo de interés para la demografía". *Estudios Geográficos*, 70 (267): 633-660.

<<http://estudiosgeograficos.revistas.csic.es/index.php/estudiosgeograficos/article/download/131/129>>

SOLSONA, Montserrat; FERRER, Laia (2010). "(Re) Construcció de les maternitats i de les paternitats després d'un divorci: notes d'un estudi qualitatiu". *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 69: 141-166.

<<http://revistes.iec.cat/index.php/TSCG/article/download/54610/54804>>

TABANERA, Nuria (2005). "De la Huerta a la Plata: algunas consideraciones sobre la emigración valenciana a la Argentina en el siglo XX". *Estudios Migratorios Latinoamericanos*, 19 (58): 595-610.

TATJER, Mercedes (1995). "Evolució demogràfica". SOBREQUÉS, Jaume (Dir.). *Historia de Barcelona*, Vol. 7: El segle XX. De les annexions a la fi de la Guerra Civil (71-122). Barcelona: Ajuntament de Barcelona i Enciclopedia Catalana.

TATJER, Mercedes (2006). "La industria en Barcelona (1832-1992). Factores de localización y cambio en las áreas fabriles: del centro histórico a la región metropolitana". *Scripta Nova*, 218 (46): 215-231.

<<http://www.ub.edu/geocrit/sn/sn-218-46.htm>>

TUDELA, Enrique (2015). "Marcharse lejos: la emigración granadina a Barcelona en la posguerra". *Pensar con la historia desde el siglo XXI: actas del XII Congreso de la Asociación de Historia Contemporánea*, UAM: 5841-5862.

<https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/36276166/Comunicacion_XII_congreso_AHIC_Enrique_Tudela_DEF.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1527675648&Signature=qk9ytZa08o3N>

G84Ba%2F4jISRFZaQ%3D&response-content-
disposition=inline%3B%20filename%3DMarcharse_lejos_la_emigracion_granadina.pdf>

VANDELLÓS, Josep Antoni (1935). *Catalunya, poble decadent*. Barcelona: Biblioteca catalana d'autors independents.

VERD, Joan Miquel (2002). *Itinerario biográfico, recursos formativos y empleo. Una aproximación integrada de carácter teórico y metodológico*. Tesis Doctoral, Departament de Sociologia, Universitat Autònoma de Barcelona.
<<http://www.tdx.cat/handle/10803/5111>>

VIADÉL, Francesc (2015). "Anticatalanisme i involució al País Valencià contemporani. Conseqüències socials i polítiques dun moviment reaccionari". *La Transició a debat. I Congrés Nacional d'Història*. Facultat Geografia i Història de la Universitat de València/Sindicat d'Estudiants dels Països Catalans (SEPEC). València, 18, 19 i 20 de febrer de 2015.

<https://www.academia.edu/10985237/Anticatalanisme_i_involuci%C3%B3_al_Pa%C3%ADs_Valenci%C3%A0_contemporani._Conseq%C3%BC%C3%A8ncies_socials_i_pol%C3%ADtiques_dun_moviment_reaccionari>

VIDAL, Tomas (1979). "Èxode rural i problemàtica demospacial a Catalunya (1860-1970)". *Estudis d'Història Agrària*: 194-207.

<<http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/114154/1/031436.pdf>>